

Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΚΕΨΕΩΣ*

Υ Π Ο

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Κ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

3. Max Weber

Ὁ Max Weber ἐγεννήθη ἐν Erfurt τῆς Γερμανίας τὴν 21 Ἀπριλίου 1864 ὡς πρωτότοκος υἱὸς τοῦ νομικοῦ καὶ πολιτικοῦ Dr. Max Weber senior καὶ τῆς Ἑλένης, τὸ γένος Fallenstein. Ὁ πατὴρ του προήρχετο ἀπὸ πλουσιωτάτην οἰκογένειαν, ἡ ὁποία διετήρει ἐργοστάσιον ὑφαντικῆς, ἦτο δὲ διακεκριμένος δικηγόρος, διατελέσας καὶ βουλευτὴς τοῦ πρῶτου κοινοβουλίου ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν ἐθνοφιλελευθέρων κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Bismarck. Ἡ μήτηρ του ἦτο ἀνατεθραμμένη εἰς τὴν λεπτὴν ἀτμόσφαιραν τῆς Heidelberg, προήρχετο ἀπὸ εὐσεβιστικὰ περιβάλλοντα καὶ διεκρίνετο διὰ τὴν λεπτότητα τοῦ χαρακτῆρος της, τὴν ἀνιδιοτέλειαν, τὴν τρυφερότητα καὶ ἀφοσίωσιν, ποὺ ἐπήγαζον ἀπὸ μίαν βαθυτάτην βιωματικὴν θρησκευτικότητα ἄνευ συμβιβασμῶν καὶ μὲ λίαν ἔντονον τὸ αἶσθημα τῆς ἠθικῆς εὐθύνης¹. Ἡ ἀντίθεσις τῶν χαρακτῆρων τῶν γονέων του ἐπέδρασεν σημαντικῶς ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς ζωῆς τοῦ Max Weber.

Ἡ ἀτμόσφαιρα, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀνετράφη ὁ Max Weber, ἦτο λίαν ἀποφασιστικὴ διὰ τὴν καθόλου πνευματικὴν του ἀνάπτυξιν: εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πατρὸς του ἐσύχναζον ἐξέχουσαι κοινωνικαὶ προσωπικότητες καὶ οἱ πρυτάνεις τοῦ πνεύματος τῆς Γερμανίας², πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔδιδεν ἀφορμὰς δι' ὑψηλοῦ ἐπιπέδου συζητήσεις καὶ ἐκαλλιέργει τὸν πνευματικὸν προβληματισμὸν ἰδίᾳ τῶν δύο πρεσβυτέρων υἱῶν, τοῦ Max καὶ τοῦ Alfred³.

Μετὰ τὰς γυμνασιακὰς του σπουδὰς εἰς Βερολίνον, κατὰ τὰς ὁποίας

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 573 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

1. Πρβλ. καὶ Weber, Marianne, Max Weber. Ein Lebensbild, Tübingen, Mohr, 1927, σελ. 35.

2. Ἐνδεικτικῶς μόνον ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὰ ὀνόματα τῶν Dilthey, Goldschmidt, Treitscke, Mommsen, καθὼς καὶ τοῦ ἱστορικοῦ τῆς λογοτεχνίας Julian Schmidt.

3. Ὁ Alfred Weber (1868-1958), καίτοι εἶναι ὀλιγώτερον γνωστὸς τοῦ ἀδελφοῦ του, δὲν παύει νὰ εἶναι σημαντικὸς κοινωνιολόγος, ἰδιαιτέρως δὲ τοῦ πολιτισμοῦ. Τὰ σημαντικώτερα ἔργα του εἶναι: Kulturgeschichte als Kultursozologie (1935, Piper, München, 1950) καὶ Prinzipien der Geschichts- und Kultursozologie (Piper, München, 1951).

διεκριθῆ δια τὴν εὐφυΐαν καὶ πολυμέρειαν τῶν γνώσεών του⁴ καθὼς καὶ δια τὸ ἐρευνητικὸν καὶ ἀνήσυχον πνεῦμα του, ἐγγράφεται εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Heidelberg δια τὴν σπουδασθῆ νομικὴν, ἱστορικὴν, πολιτικὴν οἰκονομίαν καὶ φιλοσοφίαν, μαθητεύσας παρὰ τοῖς Immanuel Bekker (ρωμαϊκὸν δίκαιον) Karl Knies (πολιτικὴ οἰκονομία) καὶ Kuno Fischer (φιλοσοφία). Εἰς τὸ αὐτὸ Πανεπιστήμιον φοιτᾷ εἰς τὸ τελευταῖον θεολογικὸν ἐξάμηνον καὶ ὁ ἐξάδελφός του καὶ μετέπειτα καθηγητῆς τῆς Θεολογίας Otto Baumgarten, μετὰ τοῦ ὁποῖου ἔχει συχνὰς καὶ μακρὰς θεολογικὰς συζητήσεις.

Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1882 καὶ 1886 σπουδάζει εἰς τὰ Πανεπιστήμια Heidelberg, Strassburg — ὅπου ἐκπληροῖ ἐθελοντικῶς καὶ τὴν στρατιωτικὴν του θητείαν — Berlin καὶ Göttingen. Τὸ 1886 λαμβάνει τὸ δίπλωμά του καὶ συγχρόνως ἀνακηρύσσεται διδάκτωρ μὲ μελέτην ἀναφερομένην εἰς τὰς ἐμπορικὰς ἐταιρείας τοῦ Μεσαίωνος, πρὸς σύνταξιν τῆς ὁποίας ἐκμανθάνει τὴν ἰταλικὴν καὶ ἰσπανικὴν γλῶσσαν⁵.

Μετὰ τὴν διδακτορίαν του ἀναλαμβάνει ἐξ ὀνόματος τοῦ «Verein für Sozialpolitik», τὸν ὁποῖον εἶχον ἰδρύσει οἱ λεγόμενοι «Kathedersozialisten», ἐμπειρικὴν κοινωνιολογικὴν ἔρευναν πρὸς μελέτην τῆς καταστάσεως τῶν ἀγροτεργατῶν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἑλβας. Ἀργότερον θὰ διεξαγάγῃ καὶ δεύτερον Enquête ἐξ ὀνόματος τῶν εὐαγγελικῶν-σοσιαλιστῶν μὲ ἐπιτυχίαν ἀξιοθαύμαστον. Αἱ ἔρευναι αὗται καθιέρωσαν τὸν Weber τόσο εἰς τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς, ὅσον καὶ εἰς τοὺς πολιτικοὺς κύκλους.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1892 ἐκλέγεται ὑφηγητῆς τοῦ ἐμπορικοῦ δικαίου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου. Εἰς τὴν ἐπὶ ὑφηγησίᾳ ἐργασίαν του⁶ ὑπεστήριξε θέσεις ἀντιθέτους πρὸς ἐκείνας τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς καὶ ἐξεταστοῦ του Theodor Mommsen, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν δέξυτάτην Disputatio δὲν ἐδίστασε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰς ἰκανότητας καὶ τὴν δύναμιν τῆς σκέψεως τοῦ Weber⁷.

4. Δωδεκαετῆς ἔχει ἀναγνώσει τὸν «Ἠγεμόνα» τοῦ Μακκιαβέλλι καὶ τὸν Λούθηρον· δεκατετραετῆς ἐκφράζεται κριτικῶς διὰ τὸ ἔργον τοῦ Κικέρωνος. Πρβλ. Baumgarten, Eduard, Die Bedeutung Max Webers für die Gegenwart. Ἐν: «Die Sammlung», 1950, σ. 386/387.

5. Weber, Max, Entwicklung des Solidaritätsprinzips und des Sondervermögens der offenen Handelsgesellschaft aus der Haushalts- und Gewerbegemeinschaften in den italienischen Städten. Inaugural-Dissertation 1889 («Zur Geschichte der Handelsgesellschaften im Mittelalter. Nach südeuropäischen Quellen», 1889. Neue Auflage 1964).

6. «Die römische Agrargeschichte in ihrer Bedeutung für das Staats- und Privatrecht» 1891 καὶ ἐπανεκτύπωσις ἐν Amsterdam 1962.

7. Πρβλ. καὶ Baumgarten, Eduard, Εἰσαγωγή εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ J. Winckelmann ἐκδοθὲν ἔργον: Max Weber, Soziologie, weltgeschichtliche Analysen, Politik, Kröner, Stuttgart 1968, σ. XIV,

Τὸ 1893 ἐκλέγεται ἑκτακτος καθηγητῆς τοῦ ἐμπορικοῦ καὶ γερμανικοῦ δικαίου, ἓν ἔτος δὲ βραδύτερον τακτικὸς καθηγητῆς τῆς πολιτικῆς οικονομίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Freiburg in Br. Ἡ μετὰθεσις τῶν ἐνδιαφερόντων τοῦ Weber ἀπὸ τοῦ Δικαίου εἰς τὴν Οἰκονομίαν καὶ Κοινωνιολογίαν εἶχε πραγματοποιηθῆ ἤδη κατὰ τὴν σπουδὴν τῆς ρωμαϊκῆς ἀγροτικῆς ἱστορίας. Παρὰ ταῦτα ὅμως ἡ ἀλλαγὴ κλάδου τὸν ἐξηνάγκασεν εἰς σκληρὰν καὶ ὑπεράνθρωπον ἐργασίαν, ὁ ἴδιος δὲ χαριτολογῶν ἔλεγεν ὅτι διδάσκων πολιτικὴν οἰκονομίαν διδάσκεται συγχρόνως καὶ τὰ πρῶτα τοῦ μαθήματα εἰς τὴν ἐπιστήμην ταύτην⁸. Τὸ ἐναρκτήριο μάθημά του («Der Nationalstaat und die Volkswirtschaftspolitik») ἀποτελεῖ τὸ προανάκρουσμα μιᾶς βαρυσημάντου διαλέξεως, τὴν ὅποιαν θὰ δώσῃ 25 ἔτη βραδύτερον, ἓν ἔτος πρὸ τοῦ θανάτου του, ὑπὸ τὸν τίτλον «Wissenschaft als Beruf». Ὅτι κατὰ τὸν ἐναρκτήριο τοῦτον λόγον προὔκάλεσε ἰδιαιτέραν αἴσθησιν εἰς τὸ ἀκροατήριον ἦτο ὅτι, τριακονταετῆς ὢν, ἐτόλμησε νὰ ἐκστομίσῃ ἀληθείας δυσαρέστους διὰ τοὺς ἀστοὺς τῆς αὐτοκρατορικῆς Γερμανίας, τοὺς ὁποίους μεταξὺ ἄλλων ἐχαρακτήρισεν ὡς ἀνωρίμους, διὰ νὰ ἀποτελοῦν τὴν ἡγέτιδα γερμανικὴν τάξιν.

Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον συνεργάζεται στενῶς μετὰ τῆς κοινωνικοπολιτικῆς κινήσεως τῶν χριστιανο-σοσιαλιστῶν περὶ τὸν Friedrich Naumann, ἐπὶ τῶν ἀντιλήψεων τοῦ ὁποίου ἤσκησε σημαντικὴν ἐπίδρασιν ὁ προαναφερθεὶς ἐναρκτήριος λόγος τοῦ Weber. Γενικῶς ὁ ἰδεαλιστῆς κληρικὸς Naumann πάντοτε ἐζήτει στήριγμα καὶ συμβουλὴν εἰς τὸν ρεαλιστὴν διανοούμενον Weber, τὸν ὁποῖον ἐθεώρει ὡς τὴν σπουδαιότεραν πνευματικὴν καὶ ἀνθρωπιστικὴν μορφήν τῆς συγχρόνου Γερμανίας.

Τὸ 1897 ὁ Weber μετακαλεῖται εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Heidelberg ὡς διάδοχος τοῦ περιφήμου Karl Knies καὶ γίνεται συνάδελφος τῶν μεγάλων ἐκείνων διδασκάλων του Kuno Fischer καὶ Immanuel Bekker, καθὼς καὶ τῶν

8. Πρβλ. Weber, Marianne, μν. ἔργ., σελ. 232. Ὁ συνάδελφος του καὶ καθηγητῆς τῆς πολιτικῆς οικονομίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Freiburg von Schulze Gävernitz γράφει εἰς τὰς ἀναμνήσεις του περὶ τοῦ Weber ὅτι μόνον ἐντελῶς τυχαίως πρέπει νὰ ἔγινε καθηγητῆς πολιτικῆς οικονομίας. Θὰ ἠδύνατο ἤδη ὡς διδάκτωρ νὰ καταλάβῃ εἰς τὸ Βερολίνον μίαν θέσιν καθηγητοῦ τῆς Νεωτέρας Ἱστορίας ἢ τῆς Φιλοσοφίας ἢ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, ἀνεξαρτήτως δὲ τοῦ γεγονότος ὅτι ἦτο ἡδὴ καθηγητῆς τοῦ Γερμανικοῦ καὶ Ἐμπορικοῦ Δικαίου, μολοντί ἔγραψε διδακτορίαν εἰς τὸ ρωμαϊκόν. Διὰ τῶν λόγων αὐτῶν ὁ von Schulze-Gävernitz θέλει νὰ υπογραμμίσῃ τὴν πολυμέρειαν καὶ εὐρύτητα τῶν γνώσεων καὶ ἱκανότητων τοῦ Weber, παρὰ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας του. Περὶ τοῦτου ἐξεφράσθη καὶ ὁ πολὺς Adolf von Harnack, ὁ ὁποῖος ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν μετέπειτα πρόεδρον τῆς Ὀμοσπονδου Δημοκρατίας τῆς Γερμανίας Theodor Heuss εἶπε περὶ τοῦ Weber: «International gesehen war in den 40 Jahren zwischen 1880 und 1920 Max Weber zweifellos der Mann der grössten geistigen Konsumptionskraft» Πρβλ. Baumgarten, E d u a r d, Die Bedeutung Max Webers für die Gegenwart, ξ.ἀ., σ. 386.

διασήμων ἀνδρῶν τῆς ἐπιστήμης Georg Jellinek, Paul Hensel καὶ Ernst Troeltsch. Μετὰ τοῦ τελευταίου ὁ Weber συνδέεται διὰ στενῆς φιλίας, ἀλλὰ καὶ ἐπιστημονικῆς συνεργασίας.

Μὲ τὴν Heidelberg συνδέονται αἱ σημαντικώτεραι ἐπιστημονικαὶ καὶ συγγραφικαὶ ἐργασίαι τοῦ Weber, καθὼς καὶ ὁ περίφημος «Max-Weber-Kreis», εἰς τὸν ὁποῖον μετεῖχον μεταξὺ ἄλλων καὶ οἱ Georg Jellinek, Karl Jaspers καὶ Georg Luckács⁹.

Τὸ 1899 σοβαρὸς νευρικὸς κλονισμὸς τῆς υγείας του, διαρκέσας μέχρι τῆς ἐνάρξεως τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ἀπεμάκρυνε τὸν Weber ἀπὸ τῆς πανεπιστημιακῆς ἔδρας. Ἡ περίοδος τῆς ἀσθενείας του ὑπῆρξε μαρτυρικῆ, ἀλλὰ καὶ καρποφόρος. Ὁ τιτανικὸς χαρακτήρ του δὲν ἐπέτρεψε παθητικὴν στάσιν καὶ ἀδράνειαν. Ἔστω καὶ μὲ ἰσχυροὺς πονοκεφάλους, ἀυπνίας καὶ σωματικὴν καταρράκωσιν παραμένει ἀκμαῖος τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα. Τὸ φρόνημά του διατηρεῖται πάντοτε ὑψηλόν, ἥρωϊκὸν καὶ ὑπερήφανον. Νέαι σκέψεις καὶ ἀπόψεις ὀριμάζουσι τώρα καὶ ὁ στοχασμὸς τοῦ Weber καθίσταται περισσότερον ριζοσπαστικὸς. Μελετᾷ τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν εἰς ἔκτασιν καὶ βάθος ἀσύλληπτον, ἐμβαθύνει εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν θρησκείαν. Εἶναι ἡ περίοδος, καθ' ἣν ὁ οἰκονομολόγος καὶ νομικὸς Weber μετασχηματίζεται εἰς κοινωνιολόγον καὶ θρησκευσιολόγον. Αἱ μεθοδολογικαὶ, κοινωνιολογικαὶ καὶ θρησκευσιολογικαὶ ἐργασίαι του χρονολογοῦνται μετὰ τὴν ἀσθένειάν του.

Τὸ πρῶτον ἀξιόλογον δημοσίευμα τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ἡ κριτικὴ τῶν Roscher καὶ Knies¹⁰, τὴν ὁποίαν ἔγραψεν ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐκδόσεως τοῦ β΄ τόμου τοῦ ἔργου τοῦ Rickert «Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung», ἐνῶ τὸ σημαντικώτερον εἶναι ἀναμφιβόλως τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν προτεσταντικὴν ἠθικὴν καὶ τὴν γένεσιν τοῦ καπιταλιστικοῦ πνεύματος¹¹.

9. Εἰς τὸν κύκλον τοῦτον συνηθοῦζετο ἐπὶ πολλὰ ἔτη τακτικῶς κατὰ Κυριακὴν τὸ ἀπόγευμα ὅ,τι ἐκλεκτὸν εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ ὁ πνευματικὸς κόσμος τῆς Heidelberg. Ὅχι μόνον ἐπιστήμονες καὶ γενικώτερον διανοοῦμενοι, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ κόσμου τῆς τέχνης καθὼς καὶ φοιτηταί. Τέσσαρα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Max Weber ἡ σύζυγός του Marianne ἔδρασε τὴν «Akademische Gesellikeit», ἡ ὁποία συνεχίζει τὴν παράδοσιν τοῦ κύκλου τοῦ Weber. Περὶ τοῦ κύκλου τοῦ Weber καὶ τῆς κοινωνιολογικῆς σημασίας του ἔγραψεν ἐκ τῶν μετεχόντων ὁ Paul Honigsheim («Der Max—Weber—Kreis in Heidelberg» in: *Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie* 5 (1926), σελ. 270-287).

10. Weber, Max: Roscher und Knies und die logischen Probleme der historischen Nationalökonomie I-III. In *Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft* 27 Jhg. 1903, σελ. 1181-1221, 29 Jhg., 1905, σελ. 1323-1384, 30. Jhg. 1906, σελ. 81-120. Τώρα καὶ εἰς τὸ *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, 3. Aufl. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen 1968, σελ. 1-145.

11. «Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus» In: *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, N.F. Bd. 20, 1905 σελ. 1-54 und Bd. 21, 1905,

Τὸ 1904 ὁ Weber προσκαλεῖται μετὰ τοῦ Ernst Troeltsch νὰ συμμετάσχη εἰς παγκόσμιον συνέδριον εἰς St. Louis τῶν Η.Π.Α. Τὸ ταξίδιον αὐτὸ θὰ διαδραματίσῃ σημαντικὸν ρόλον διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ λοιπῶν ἀντιλήψεων τοῦ Weber. Ἡ περιοδεία του εἰς Νέαν Ὑόρκην, Σικάγον καὶ Ὀκλαχόμαν καὶ ἡ ἐπίσκεψις τῶν ἐκεῖ συγγενῶν του θὰ τοῦ προσφέρουν πολύτιμον ὕλικόν διὰ τὰς θρησκευο-κοινωνιολογικὰς ἐργασίας του. Μελετᾷ τὸν τρόπον διοργανώσεως τῆς ζωῆς εἰς τὴν παλαιὰν καὶ νέαν δημοκρατίαν καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θρησκείας καθόλου καὶ ἰδίᾳ τῶν θρησκευτικῶν παραφυσῶν ἐπ' αὐτῆς¹².

Μετὰ τὴν ἐξ Ἀμερικῆς ἐπιστροφήν του καὶ ἐντὸς διαστήματος βραχυτέρου τῶν τριῶν μηνῶν ὁλοκληρώνει τὴν περὶ «Προτεσταντικῆς Ἠθικῆς» μελέτην του, μετέχει μετὰ τῶν Werner Sombart καὶ Edgar Jaffé τῆς συντάξεως τῆς νέας σειρᾶς τοῦ Ἀρχείου Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν¹³, δημοσιεύων εἰς τὸ πρῶτον τεύχος τὸ προγραμματικὸν ἄρθρον περὶ τῆς «ἀντικειμενικότητος» τῆς γνώσεως εἰς τὰς Κοινωνικὰς Ἐπιστήμας¹⁴, καὶ ἐν συνεχείᾳ (1905) ἐξ ἀφορμῆς τῆς ρωσικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐντὸς τοῦ ἀφαντάστος ἐλαχίστου χρόνου τῶν δέκα τεσσάρων ἡμερῶν (!) ἐκμανθάνει τὴν ρωσικὴν, διὰ νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ παρακολουθῇ ἀπὸ ρωσικὰς ἐφημερίδας τὰ ἐκεῖ διαδραματιζόμενα. Ἀρθρογραφῶν ἐπ' αὐτῶν ἔδιδε τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι εὐρίσκετο ὄχι εἰς Χαϊ-δελβέργην, ἀλλ' εἰς Πετροῦπολιν, Μόσχαν ἢ Κίεβον¹⁵.

Τὸ ἔτος 1909 ἀποφασίζει ὁ Weber μετὰ τῶν Georg Simmel καὶ Werner Sombart νὰ ἰδρῦσουν μίαν «κοινωνιολογικὴν ἐταιρείαν», ἡ ὅποια θὰ δημιουργήσῃ τὰς προϋποθέσεις διὰ νέας καὶ καθαρῶς ἐπιστημονικὰς συζητήσεις. Ἡ νέα κοινωνιολογικὴ γενεὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ἀλλάξῃ συζητητὴν καὶ νὰ στραφῇ ἀπὸ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας πρὸς τὴν θεολογίαν, τὴν

σελ. 1-110. Τώρα εἰς τὸ *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*, τόμ. 1ος καὶ κεχωρισμένως εἰς τὴν σειρὰν *Siebenstern-Taschenbuch*, ἀριθμ. 53/54, München/Hamburg 1965.

12. Τὰς ἐντυπώσεις του ἐκθέτει μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς διάλεξιν ἐνώπιον τοῦ θρησκευο-κοινωνιολογικοῦ κύκλου τοῦ A. Deismann καὶ εἰς δημοσιεύματά του εἰς τὴν «Frankfurter Zeitung» (13 καὶ 15 Ἀπριλίου 1906), καθὼς καὶ εἰς τὸ περιοδικὸν «Christliche Welt» (20. Jg. 1906, σελ. 558-562. 577-583).

13. «Archiv für Sozialwissenschaften und Sozialpolitik», πρόφην «Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik».

14. «Die «Objektivität» sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis», νῦν ἐν: *Gesammelte Aufsätze für Wissenschaftslehre*, ἔ.ἀ., σελ. 146-214.

15. Ὁ Weber ἐλπίζει εἰς μίαν φιλευθεροποίησιν τῆς καταστάσεως ἐν Ρωσίᾳ μέσφ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἰδὲ δημοσιεύματά του ἐν «Archiv...», τόμ. 22 (1906), σελ. 234-353 καὶ 23 (1906), σελ. 165-401, εἰδικὰ τεύχη. Πρβλ. καὶ Baumgarten, E d u a r d, Einleitung εἰς τὸν προμνημονευθέντα τόμον «Max Weber. Soziologie, weltgeschichtliche Analysen, Politik», σελ. XXI. Ὁμοίως T o Ὡ A ὕ τ ο Ὡ, Die Bedeutung Max Webers für die Gegenwart, in: «Die Sammlung» 5. Jg. 1950, σελ. 388.

φιλοσοφίαν καὶ τὴν νομικὴν, μετὰ τῶν ὁποίων ἐπιθυμεῖ νὰ συζητήσῃ ἄνευ ἡθικοπολιτικοῦ χρωματισμοῦ, («καθαρῶς ἐπιστημονικῶς»).

Ὡς ἔργον καὶ ἀποστολὴν τῆς ἐταιρείας συνοψίζει ὁ Weber προγραμματικῶς τὴν καλλιέργειαν τῆς ἀξιολογικῆς οὐδετέρου ἐπιστήμης. «Τὸ ἐρώτημα, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ τεθῆ εἶναι τὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ τι ὑπάρχει καὶ διατὶ κάτι εἶναι, ὡς ἀκριβῶς εἶναι, ἔχι δὲ νὰ διατυπωθῆ περαιτέρω καὶ ἡ κρίσις περὶ τοῦ ἐπιθυμητοῦ ἢ μὴ ἐπιθυμητοῦ αὐτοῦ»¹⁶.

Εἰς τὸ πρῶτον συνέδριον τῆς ἐταιρείας (Φραγκφούρτη, 1910) μετέσχον μεταξὺ ἄλλων καὶ οἱ γνωστοὶ μεγάλοι γερμανοὶ κοινωνιολόγοι: Simmel, Sombart, Tönnies, Troeltsch, von Schulze-Gävernitz, Kantorowicz, καὶ Michels. Μετὰ τὸ δεύτερον συνέδριον ὅμως, (Βερολῖνον 1912) ἀπογοητευμένος ὁ Weber ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν νοοτροπίαν τῶν «μεγάλων», ἀποσύρεται ἀπὸ τὴν Ἑταιρείαν¹⁷.

Τὸ 1913 φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε τὸ παραγωγικώτερον διὰ τὸν Weber: γράφει τὴν «Κοινωνιολογίαν τοῦ Δικαίου», τὴν «Συστηματικὴν Κοινωνιολογίαν τῆς Θρησκείας», μίαν «Κοινωνιολογίαν τῆς Οἰκονομίας» καὶ μίαν μικρὰν «Κοινωνιολογίαν τῆς Μουσικῆς»¹⁸. Περαιτέρω δημοσιεύει εἰς τὸ περιοδικὸν «Logos» τὰς «Κατηγορίας τῆς κατανοητικῆς κοινωνιολογίας»¹⁹. Συγχρόνως προπαρασκευάζει σειρὰν θρησκευτικοκοινωνιολογικῶν ἄρθρων περὶ τοῦ Ἰνδουισμού, Βουδδισμού, Κομφουκιανισμού καὶ Ταοϊσμοῦ, τὰ ὁποῖα θὰ δημοσιευθοῦν εἰς τὸ «Ἀρχεῖον» κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου²⁰.

16. Weber, Marianne, ἔ.ἀ. σελ. 466. Ὁ Weber ἔδειξε ζωηρὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἐταιρείαν, διότι ἐπίστευεν ὅτι εἰς αὐτὴν θὰ εὑρίσκον «ἓνα τόπον ἀξιολογικῶς οὐδετέρου ἐπιστημονικῆς ἐργασίας καὶ συζητήσεως». Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀπογοήτευσίς του ὑπῆρξε μεγάλη, ἰδίᾳ μετὰ τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου τὸ ἔτος 1912 (ἔ.ἀ., σελ. 468/469).

17. Χαρακτηριστικὰ τῆς «στροφῆς» εἶναι τὰ θέματα, τὰ ὁποῖα ἀπησχόλησαν τὸ συνέδριον: «Τεχνικὴ καὶ Πολιτισμός», «Ἐπιστήμη καὶ Δίκαιον», «Νομικὴ καὶ Κοινωνιολογία», «Κοινωνιολογία τῆς Συναναστροφῆς», «Φιλία καὶ Κοινωνία». Μολονότι ὁ Weber εἶναι ἐκ τῶν κυρίων ὀργανωτῶν καὶ τὰ θέματα εἶναι τῆς ἐκλογῆς του, ἐν τούτοις δὲν ἱκανοποιεῖται ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ συνεδρίου καὶ συγχρόνως ἐκνευρίζεται ἀπὸ τὸν ἐγωισμόν τῶν «μεγάλων», οἱ ὅποιοι, ὡς λέγει, ἀπέτελουν ἓνα «salon des refusés», μὴ ἀναγνωρίζοντες ὁ εἰς τὸν ἄλλον, μὴ θυσιάζοντες οὐδ' ἐλάχιστον χρόνον καὶ προσπάθειαν, πέραν τῶν καθαρῶς προσωπικῶν ἐνδιαφερόντων των καὶ θεωροῦντες ἑαυτοὺς τόσον ἀνωτέρους ἀπὸ τοὺς «κακοὺς τὰκτικούς». (Πρβλ. Weber, Marianne, ἔ.ἀ., σελ. 467).

18. Ταῦτα πάντα θὰ ἀποτελέσουν τμήματα τοῦ μεγάλου συστηματικοῦ ἔργου του «Wirtschaft und Gesellschaft», τὸ ὁποῖον ἤμιτελές θὰ δημοσιευθῆ μετὰ τὸν θάνατόν του, συμπεριληφθὲν εἰς τὸ τὸν Abteilung III τοῦ 13 τόμου τοῦ «Grundriss der Sozialökonomik», τὴν συντακτικὴν ἐπιτροπὴν τοῦ ὁποίου διευθύνει ὁ Weber κατὰ τὰ ἔτη τῆς ιδιωτεύσεώς του.

19. Über einige Kategorien der verstehenden Soziologie, ἐν: LOGOS Internationale Zeitschrift für Philosophie der Kultur. Τόμ. IV, 1913, σελ. 253-294.

20. Πρβλ. καὶ Baumgartner, Eduard, Einleitung..., σελ. XXI.

Ἀπὸ τοῦ 1914 ἡ ὑγεία τοῦ Weber φαίνεται ὅτι ἔχει ἀποκατασταθῆ καὶ ἡ δραστηριότης του αὐξάνεται. Τότε ἐκρήγνυται ὁ πόλεμος, ὁ ὁποῖος εὐρίσκει τὸν Weber εἰς ἡλικίαν 50 ἐτῶν. Θλίβεται διότι ἡ ἡλικία του δὲν τοῦ ἐπιτρέπει νὰ μεταβῆ εἰς τὸ μέτωπον, δηλώνεται ἕμως ὡς ἐθελοντῆς καὶ κατατάσσεται ὡς ἔφεδρος λοχαγὸς καὶ ὑπεύθυνος ὀργανωτῆς καὶ διευθυντῆς τοῦ στρατιωτικοῦ νοσοκομείου τῆς Heidelberg. Τὸν ἐνθουσιάζει ἡ ἐνότης καὶ αὐτοθυσία τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ καὶ ἐργάζεται μετὰ ζήλου ἐπὶ 13 ὥρας ἡμερησίως²¹. Ἡ σκληρὰ ἐργασία τοῦ δίδει τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαπιστώσῃ ὅτι εὐρίσκειται ἤδη εἰς ἀρίστην κατάστασιν ὑγείας. Ἡ σύζυγός του σημειώνει εἰς τὴν βιογραφίαν του: «Θὰ ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ ὁ πόλεμος, διὰ νὰ ὑπερπηδῆσῃ (sc. ὁ Weber) τὰς ἀναστολάς του»²².

Μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ νοσοκομείου καὶ τὴν ἀπόλυσίν του ἀπὸ τὸν στρατὸν ὁ Weber ἐπιδίδεται εἰς τὰς θρησκευτικοινωνιολογικὰς ἐργασίας του, αἱ ὁποῖαι τὸν ἀπασχόλησαν καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῆς θητείας του εἰς τὸ στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον. Εἰς τὸ «Ἀρχεῖον» τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1915 δημοσιεύει τὴν «Wirtschaftsethik der Weltreligionen» μὲ μίαν ἱστοριοφιλοσοφικὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον περὶ τοῦ Κομφουκιανισμοῦ²³. Τὸ ἔργον εἶχε γραφῆ πρὸ διατίας καὶ προωρίζετο νὰ συνεκδοθῆ μετὰ τοῦ συστηματικοῦ ἔργου «Wirtschaft und Gesellschaft», μετὰ τοῦ ὁποῖου τελεῖ εἰς σχέσιν ἀλληλοσυμπληρώσεως καὶ ἀλληλοδιαφωτίσεως. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1915 ὀλοκληρώνει τὴν περὶ Ἰνδοῖσμοῦ καὶ Βουδδισμοῦ μελέτην του, ἡ ὁποία εἶναι ἐνημερωμένη βάσει τῶν τελευταίων τότε ἀγγλικῶν στατιστικῶν δεδομένων. Ἀπὸ τοῦ 1916 στρέφεται πρὸς τὴν σπουδὴν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Ἀναλύει τοὺς προφήτας, τοὺς ψαλμούς, τὸν Ἰὼβ καὶ προγραμματίζει ἀνάλυσιν τοῦ ταλμουδικοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Τὰ πολιτικὰ ἕμως γεγονότα (ὁ περίφημος ὑποβρυχιακὸς πόλεμος) δὲν τὸν ἀφήνουν νὰ ἐπιδοθῆ ἀπερίσπαστος εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς του μελέτας.

Τὸ 1917 ὁ Weber ἀποφασίζει νὰ δοκιμάσῃ μίαν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν

21. Εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του σημειώνει ὁ Weber ὅτι ὁ πόλεμος αὐτὸς «παρ' ὄλην τὴν μυσαρότητά του», εἶναι «μεγάλος καὶ θαυμάσιος, καὶ ἀξίζει νὰ τὸν ζῆ κανεὶς. Ἀπευθυνόμενος δὲ πρὸς τοὺς τραυματίας τοῦ πολέμου ἔλεγεν: «Ὅστις πίπτει εἰς τὸ μέτωπον, καθίσταται σπῆρος διὰ τὸ μέλλον. Ὁ ἡρωϊκὸς θάνατος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς τιμῆς τοῦ λαοῦ μας εἶναι ἡ ἀρίστη προσφορά, ἡ ὁποία θὰ ἐπενεργῆ ἐπὶ τῶν τέκνων ἡμῶν καὶ τῶν τέκνων των. Δὲν ὑπάρχει μεγαλυτέρα δόξα, τιμιώτερον τέλος ἀπὸ τὸν θάνατον αὐτόν».

22. ἔ.ἀ., σελ. 577.

23. «Die Wirtschaftsethik der Weltreligionen. Einleitung I. Konfuzianismus und Taoismus: Zwischenbetrachtung». Ἐν: Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, 41 Bd. 1916, σελ. 1-87, 335-421. Τὸ δεῦτερον τμήμα, ἀναφερόμενον εἰς τὸν Ἰνδοῖσμόν καὶ τὸν Βουδδισμόν, δημοσιεύεται κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ εἰς τὸν αὐτὸν τόμον τοῦ «Ἀρχείου», σελ. 613-744 καὶ εἰς τὸν τόμ. 42, 1916/1917, σελ. 345-461 καὶ 687-814. Ταῦτα εὐρίσκονται νῦν συγκεντρωμένα εἰς τὸ Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie.

πανεπιστημιακὴν ἔδραν. Ἦδη πρὸ τοῦ πολέμου ἐνδιεφέρθησαν τὰ Πανεπιστήμια τοῦ Μονάχου καὶ τῆς Βιέννης νὰ τὸν κερδήσουν. Ἡ Βιέννη ἔκανε πολὺς ὑποχωρήσεις προκειμένου νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν Weber ὡς τακτικὸν καθηγητὴν. Ὑστερα ἀπὸ 19 ἔτη ἀπουσίας ὁ Weber ἀναλαμβάνει εἰς τὴν Βιέννην τὰς παραδόσεις του κατὰ τὸ θερινὸν ἐξάμηνον τοῦ 1918. Ὑπὸ τὸν τίτλον «Κριτικὴ τῆς ὑλιστικῆς Ἑρμηνείας τῆς Ἱστορίας» παρουσιάζει οὐσιαστικῶς τὰ πορίσματα τῶν θρησκευτικῶν κοινωνιολογικῶν ἐρευνῶν του. Αἱ παραδόσεις του ἐντυπωσιάζουν, εἰς δὲ τὰς καταμέστους αἰθούσας διδασκαλίας συνοστίζονται 600 τακτικοὶ ἀκροαταί, τὸ τρίτον τῶν ὁποίων ἀποτελοῦν ὄριμοι ἐπιστήμονες: ὑφηγηταί, πολιτικοὶ καὶ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι²⁴. Παρὰ ταῦτα, ἡ πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς Αὐστρίας ἀναγκάζουν τὸν Weber νὰ παραιτηθῇ τῆς θέσεώς του κατὰ τὸ αὐτὸ ἐξάμηνον.

Ἡ Heidelberg καὶ ἡ Bonn τὸν ζητοῦν, ἀλλὰ προτιμᾷ τὸ Μόναχον, ὅπου διαδέχεται τὸν Brentano. Αἱ παραδόσεις του εἰς τὸ Μόναχον εἶναι αὐστηρῶς κοινωνιολογικαί (Θέμα : «αἱ γενικώτατοι κατηγορίαι τῆς κοινωνικῆς ἐπιστήμης») ²⁵. Εἰς τὴν πολιτικῶς τεταμένην ἀτμόσφαιραν τοῦ Μονάχου οἱ φοιτηταὶ ἀναγνωρίζουν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Weber ἕνα πραγματικὸν Guru. Εἰς τὴν περίοδον αὐτὴν ἀνήκουν καὶ αἱ δύο κλασσικαὶ καταστάσαι διαλέξεις του εἰς τὸν φοιτητικὸν σύλλογον «Freistudentischer Bund»: «Ἡ ἐπιστήμη ὡς ἐπάγγελμα» καὶ «Ἡ πολιτικὴ ὡς ἐπάγγελμα»²⁶.

Τὸ πλῆθος ὅμως κουράζει τὸν Weber, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ περισσότερον ἐλεύθερον χρόνον διὰ τὰς θρησκευτικῶν κοινωνιολογικῶν ἐρεῦνας του καὶ προσπαθεῖ σκοπίμως νὰ κἀνῃ τὰς παραδόσεις του περισσότερον ἀφηρημένας καὶ δυσπαρακολουθήτους. Παρὰ ταῦτα καὶ εἰς τὸ Μόναχον τὸ χειμερινὸν ἐξάμηνον 1919/1920 οἱ ἀκροαταὶ φθάνουν τοὺς 600!²⁷ Ἡ κόπωσις τοῦ Weber εἶναι ὅμως καταφανής. Θὰ ἔλεγε δὲ κανεὶς ὅτι προαισθανόμενος τὸ ἐπικείμενον τέλος του ἀσχολεῖται διαρκῶς μὲ τὸ θέμα τοῦ θανάτου. Ἡ πολιτικὴ κατάστασις ἐπιτείνει τὴν ἀγωνίαν του. Πλήρης ὀργῆς στρέφεται κατὰ τοῦ ὑποθαλαπμένου καὶ

24. Πρβλ. Marianne Weber, ἔ.ἀ., σελ. 651/652.

25. «Die allgemeinsten Kategorien der Gesellschaftswissenschaft». Ὅταν ὠλοκλήρωσεν ὁ Weber τὸ κείμενον τῶν παραδόσεών του, ἐνθουσιασμένος ἔγραφε: «Ἀσφαλῶς δὲν θὰ διαθέτω τοιαύτην διειδυτικὴν ἐννοιολογικὴν σκέψιν, ὅταν γίνω πρεσβύτερος. Φυσικά, οἱ πολλοὶ θὰ κινήσουν τὴν κεφαλὴν των καὶ ἀρχικῶς θὰ αἰσθανοῦν ἀμηχανίαν μὲ τὰς ἐννοίας μου». Ἰδὲ Marianne Weber, ἔ.ἀ., σελ. 751.

26. Wissenschaft als Beruf. Vier Vorträge vor dem Freistudentischen Bund. Erster Vortrag 1919. 2 Aufl. 1921. 3. Aufl. 1930, 5 Aufl. 1967. Ἑλληνικὴ μετάφρασις ὑπὸ Ἰ. Συκουτρῆ: «Ἡ Ἐπιστήμη ὡς Ἐπάγγελμα», Ἐν : «Ἀρχαῖον Κοινωνικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν», τόμος 13, 1933.

Politik als Beruf. Vier Vorträge vor dem Freistudentischen Bund. Zweiter Vortrag 1919. 2 Aufl. 1926. 3. Aufl. (Neudruck) 1958. 4. Aufl. 1974.

Ἑλλ. μετάφρ. ὑπὸ Μ. Γ. Κυπραίου, «Ἡ Πολιτικὴ ὡς Ἐπάγγελμα», Ἀθήναι 1954.

27. Marianne Weber, ἔ.ἀ., σελ. 714.

ἀναφλεγόμενου εἰς τοὺς κόλπους τῶν φοιτητῶν ἀντισημιτισμοῦ, ἀνησυχῶν συγχρόνως διὰ τὴν ἀύξουσαν «κτηνωδίαν» τῆς πολιτικῆς συμπεριφορᾶς τῶν γερμανῶν.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ θερινοῦ ἔξαμήνου τοῦ 1920, ὀλίγον πρὸ τῆς ἐνάρξεως μιᾶς παραδόσεως, τὴν 14αν Ἰουνίου 1920, ἀπέθανεν αἰφνιδίως ὁ Weber ἐκ πνευμονίας εἰς ἡλικίαν 56 ἐτῶν, προσφιλῆς καὶ πρότυπον ζωῆς διὰ πολλοὺς, σχεδὸν ἄγνωστος διὰ τὸ εὐρὺ κοινόν, χωρὶς δυστυχῶς νὰ ἔχη προφθάσῃ νὰ ὀλοκληρώσῃ τὰς ἐρεῦνας του διὰ τὸν πρωτοχριστιανισμὸν καὶ τὸν Ἰσλαμισμὸν, οὔτε νὰ δώσῃ τὴν ἐπιθυμητὴν ἐπεξεργασίαν καὶ τελειώσῃ εἰς τὸ ἀπερραντον ἀποσπασματικῶν χαρακτῆρος ἔργον του, πρὸς μεγάλην ἀπώλειαν τῆς κοινωνιολογικῆς ἐπιστήμης καὶ σύγχυσιν πολλῶν, ἰδίᾳ τῶν μὴ ὑπομονητικῶν, κοινωνιολόγων καὶ ἐρευνητῶν.

I. Ἀπὸ τῆς Ἱστορίας πρὸς τὴν Κοινωνιολογίαν.

Ὁ Max Weber δὲν ἐσπούδασε κοινωνιολογίαν, οὔτε ὑπῆρξε κοινωνιολόγος ἐξ ἐπαγγέλματος. Εἶναι δυστύχημα ὅτι μόλις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ἐστράφη οὐσιαστικῶς πρὸς τὴν συστηματικὴν κοινωνιολογίαν. Τοιοῦτοτρόπως δὲν ἐπρόφθασεν οὔτε τὸ ἔργον του νὰ ὀλοκληρώσῃ, οὔτε καὶ εἰς τελικὴν μορφήν νὰ διατυπώσῃ, ὅσα μὲ τὸ «Οἰκονομία καὶ Κοινωνία» ἐσκόπευε.

Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Weber ἐστρέφετο κατ' ἀρχάς, ὡς εἶδομεν, πρὸς ὀλόκληρον τὸ φάσμα τῶν καλουμένων πολιτιστικῶν ἢ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν: τὴν νομικὴν, πολιτικὴν οἰκονομίαν, συγκριτικὴν θρησκευσιολογίαν, ἱστορίαν. Εἶναι ὅμως πρόδηλον ὅτι ὅλας αὐτάς τὰς ἐπιστήμας τὰς ἐπλησίαζε μὲ ὀξύτατον ἱστορικὸν αἰσθητήριον καὶ βαθυτάτην ἱστορικὴν συνείδησιν²⁸. Ἐχει ἰσχυρῶς

28. Ὁ ἐνδιαφερόμενος διὰ τὴν ἱστορικὴν σκέψιν τοῦ Weber δύναται νὰ ἀνατρέξῃ μεταξύ ἄλλων καὶ εἰς τὰ ἔργα τῶν: Günter Abramowski, Das Geschichtsbild Max Webers, Universalgeschichte am Leitfaden des okzidentalen Rationalisierungsprozesses. Stuttgart, Klett, 1966; Carlo Antoni, Vom Historismus zur Soziologie (aus dem Italienischen übersetzt v. W. Goetz), Stuttgart, o. J.; Raymond Aron, Die deutsche Soziologie der Gegenwart, [aus dem Französischen übersetzt v. Iring Fetscher], Stuttgart, Kröner, 1953; Hans Freyer, Soziologie als Wirklichkeitswissenschaft, Berlin-Leipzig, Teubner 1930; Karl Jaspers, Max Weber, Politiker, Forscher, Philosoph, München, Piper, 1958; Karl Löwith, Max Weber und Karl Max, in: Gesammelte Abhandlungen zur Kritik der geschichtlichen Existenz 1960, σ. 1-67. Wolfgang J. Mommsen, Universalgeschichtliches und politisches Denken bei Max Weber. In: *Historische Zeitschrift*, 201 (1965) σ. 557-612; Talcott Parsons, The Structure of Social Action, New-York-London McGraw-Hill 1937 (ἰδίᾳ σ. 500 ἐξ.); Alexander von Schelling, Max Webers Wissenschaftslehre, Tübingen, Mohr, 1934; Ernst Topitsch, Max Webers Geschichtsauffassung, In: *Wissenschaft und*

ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ἱστορισμοῦ, ἐντὸς τῶν κόλπων τοῦ ὁποίου καὶ πνευματικῶς ἀνετράφη, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ὑποπέσῃ εἰς τὰ σφάλματά του. Εἶναι ἴσως «ὁ τελευταῖος πολυῖστωρ τῆς εὐρωπαϊκῆς πνευματικῆς ἱστορίας»²⁹, δὲν μᾶς ἐκληροδότησε ὅμως, κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἐποχῆς του, καὶ ἐνιαῖον θεωρητικὸν σχῆμα θεάσεως τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Τὸ πλουσιώτατον καὶ λίαν ἐκτεταμένον ἱστορικὸν ὕλικόν του διαπραγματεύεται κατὰ τὰς ἱστοριοπολιτιστικὰς καὶ κοινωνιολογικὰς ἀναλύσεις του κατὰ τρόπον σύμφωνον πρὸς τὴν μεθοδολογικὴν δεοντολογίαν μιᾶς ἐμπειρικῶς χωρούσης ἱστορικῆς ἐπιστήμης³⁰, ἀποφεύγων ἐπιμελῶς τὸν πειρασμὸν νὰ τὸ ὑποτάξῃ εἰς συμβατικὰ τυπολογικὰ σχήματα³¹, τὰ ὅποια δίκην προκρούστου βιάζουσι τὴν ἱστορικοκοινωνικὴν πραγματικότητα χάριν τοῦ συστήματος³². Ἦτο ἀντίθετος πρὸς πᾶσαν ἐννοίαν συστήματος, διὰ τοῦτο καὶ κατεπολέμησε μετὰ πάθους τὰς σχηματοποιήσεις, αἱ ὅποια ἐβάρυναν τόσον τὴν κοινωνιολογίαν, ἥδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Comte³³, ὅσον καὶ τὴν ἱστορικὴν ἐπιστήμην, τὸν ἰδεαλισμὸν, ὅσον

Weltbild 3, Jahrgang (1950), σελ. 262 ἐξ.; Ernst Troeltsch, *Der Historismus und seine Probleme*, Tübingen, Mohr, 1922.

29. M o m m s e n, W o l f g a n g J.; *Universalgeschichtliches und politisches Denken bei Max Weber*. In: «*Historische Zeitschrift*» 201/1965, σελ. 559.

30. Παρουσιάζων βιβλιογραφικῶς τὸ «Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie» ὁ O t t o H i n t z e εὐρίσκει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐξάρῃ τὴν μέθοδον καὶ τὸν τρόπον ἐργασίας, τὴν εὐσυνειδησίαν καὶ ἀκριβολόγον ἐκθεσιν τοῦ Weber. Προερχόμενος, λέγει, ἀπὸ μίαν αὐστηρὰν σχολὴν ἱστορικο-κριτικῆς μεθόδου καὶ φιλολογικῆς ἀκριβείας, ἔχει τοιαύτην γνώσιν τῶν πηγῶν, τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῆς βιβλιογραφίας καὶ τοποθετεῖται κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐναντι τῶν «λογίων ἐριδῶν» τῆς ἐπιστήμης, ὥστε ἀκόμη καὶ ὁ μὴ εἰδικὸς ἐπιστήμιαν νὰ διαπιστῶνῃ «ὅτι εὐρίσκεται ἐνώπιον ἐνὸς ὀξέως καὶ ἐνσυνειδήτου πνεύματος, τὸ ὅποιον δύναται νὰ ἀκολουθήσῃ περαιτέρω μὲ ἐμπιστοσύνην». (Ἐν: «*Schmollers Jahrbuch*» 46 (1922), σελ. 253 Ἀναδημοσίευσίς ἐν: *Soziologie und Geschichte*, Göttingen 1964, σελ. 135 ἐξῆς).

31. Τοῦτο ἐπιτυγχάνει ὁ Weber μὲ τὴν βοήθειαν τῶν ἰ δ ε ο τ ὡ ν, τοὺς ὁποίους ἀντιλαμβάνεται ὡς νοητικὰ κατασκευὰς, μεθοδολογικὰ καὶ ἀναζητητικὰ ἐργαλεῖα καὶ «σημεῖα προσανατολισμοῦ» κατὰ τὴν διαδικασίαν ἐρμηνείας τῆς ἱστορικοπολιτιστικῆς πραγματικότητος. Πρβλ. M a x W e b e r, *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie* (τοῦ λοιποῦ: RS) I, σελ. 267.

32. Ὁ εἰδικῶς ἀσχοληθεὶς μὲ τὸ ζήτημα τῆς κατανόσεως τῆς Ἱστορίας ἐκ μέρους τοῦ Weber G ü n t e r A b r a m o w s k i χαρακτηρίζει τὸ ἔργον τοῦ W e b e r ὡς ἐντυπωσιακὸν παράδειγμα ἀναλύσεως θεμάτων τῆς παγκοσμίου ἱστορίας ἀνευ προσφυγῆς εἰς τὴν βοήθειαν μεταφυσικῶν κατασκευῶν καὶ τελλογικῶν νοηματοδοτήσεων (μν. ἔργ., σελ. 10).

33. Ἐναντίον τοῦ Comte καὶ τοῦ Lamprecht, ὁ ὁποῖος εἰσήγαγεν εἰς τὴν Γερμανίαν τὴν κοινωνιολογικὴν σκέψιν τοῦ Comte, εἶχον στραφῆ ἐνωρίτερον καὶ οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ ἱστορισμοῦ (Rachfahl, Meinecke, von Below, Dilthey, E. Meyer, Troeltsch) ἀμφισβητήσαντες ἰδίως τὴν ὑπαρξίν κοινωνιολογικῶν νόμων. Ὡς παρατηρεῖ ὁ J o n a s (*Geschichte der Soziologie*, IV, σελ. 11 ἐξ.) ἡ κριτικὴ τῆς κοινωνιολογικῆς γνώσεως, ἡ ὅποια ἐκπηδᾷ ἀπὸ τὸν ἱστορισμὸν, δὲν ὁμοιάζει πρὸς ἐκείνην, τὴν ὅποιαν ἤσκησε εἰς τὸν Comte ὁ Dur-

καὶ τὸν ὕλισμόν. Κοινὸν χαρακτηριστικὸν ὄλων εἶναι ἡ ἀπόπειρα μονοαιτιατικῆς αὐθεντικῆς καὶ τελεσιδικίου ἐρμηνείας τῆς ἱστορίας καὶ μάλιστα ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης. Καταλήγουν φυσιολογικῶς εἰς μίαν — ἔστω καὶ ἔμμεσον — παραδοχὴν ἱστορικῆς τελολογίας καὶ ἐνδοκοσμίου νοήματος τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἱστορίας, ἐνῶ κατὰ τὸν Weber ἡ ἐμπειρικὴ καὶ μαθηματικὴ θέσις τοῦ κόσμου, τὴν ὁποίαν ἀπαιτεῖ ἡ ἐπιστημονικὴ ἀνάλυσις, δὲν ἀφήνει περιθώρεια διὰ νὰ τεθῆ τὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ νοήματος τοῦ ἐνδοκοσμικοῦ γίνεσθαι³⁴. «Νόημα» καὶ «νοηματοδότησις τῆς παγκοσμίου ἱστορίας» εἶναι ὑπόθεσις προσωπικῆς ἀποφάσεως τοῦ καθ' ἑνός, εἶναι ὑπόθεσις ἐκλογῆς μεταξὺ τῶν «διαφόρων θεῶν», εἶναι θέμα προτιμήσεως τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὸν «δαίμονα», ὁ ὁποῖος κινεῖ τὰ νήματα τῆς ζωῆς του³⁵. Οὐδεμίαν θεωρίαν καὶ φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας εἶναι εἰς θέσιν ἣ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ στερῆσῃ τὸ ἄτομον τῆς δυνατότητος διὰ τὴν προσωπικὴν του αὐτὴν ἀπόφασιν³⁶.

Εἶναι φυσικὸν λοιπὸν νὰ ἀπορρίπτῃ τὴν τόσον αἰσιδόξον καὶ τόσον διαδεδομένην κατὰ τὰς ἡμέρας του πίστιν εἰς τὴν ἰδέαν τῆς προόδου καὶ ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους³⁷, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Weber δὲν βλέπει παρὰ ψευδοθηρησκευτικὸν σχῆμα ἐρμηνείας τῆς ἱστορίας, στηριζόμενον εἰς τὴν ψυχολογικὴν

---

kheim. Δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν διόρθωσιν διατυπωθειῶν θεωριῶν, ἀλλ' εἰς κάτι πολὺ ριζικώτερον: τὴν ἀνατροπὴν τῆς περὶ ἐπιστήμης ἐννοίας, ἡ ὁποία ὑποβαστάζει τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἐργασίας τοῦ Comte. Εἶναι μίαν ἀντίδρασιν κατὰ τοῦ θετικισμοῦ καὶ μίαν προσπάθειαν ἀντικαταστάσεώς τῆς κοινωνιολογίας ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνατίθεται ὁ ρόλος τῆς γενικευτικῆς ἐπιστήμης. Ἡ κυρία ἀντίρρησης κατὰ τοῦ θετικισμοῦ εἶναι ὅτι αἱ προτάσεις τῆς θετικιστικῆς κοινωνιολογίας δὲν δύνανται νὰ ἐκφράσουν τὸ ἀτομικὸν καὶ προδίδουν τὴν ἀνεπανάληπτον ἀτομικότητα τοῦ ἱστορικοπολιτισμικοῦ κόσμου.

34. RS I, 564.

35. Πρβλ. WL, 555.

36. Γράφει ὁ Weber εἰς τὸ *Gesammelte Aufsätze zur Soziologie u. Sozialphilosophie*, σελ. 420 «Δὲν γνωρίζομεν ἐπιστημονικῶς ἀποδεικνύμενα ἰδεώδη. Ἀσφαλῶς εἶναι σκληρότερον νὰ πρέπει νὰ τὰ ἀναζητήσωμεν μέσα εἰς τὰ στήθη μας, καὶ μάλιστα εἰς μίαν ἐποχὴν οὕτως ἢ ἄλλως ὑποκειμενικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡμεῖς ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποσχεθῶμεν παραμυθένιους τόπους ἢ ἐστρωμένους δρόμους, οὔτε εἰς τὸ ἐνθάδε οὔτε εἰς τὸ ἐπέκεινα, μήτε εἰς τὴν σκέψιν μήτε εἰς τὴν συμπεριφορὰν. Καὶ ἀποτελεῖ τὸ στίγμα τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας μας τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ψυχικὴ γαλήνη ἡ ἰδική μας δὲν εἶναι τόση, ὅση ἐκεῖνων, οἱ ὁποῖοι ὄνειρεύονται παραμυθένιους τόπους» Παρά: Wolfgang M o m m s e n, *Universalgeschichtliches*, σελ. 568, ὕποσ. 32.

37. Ὁ Troeltsch [«Die Probleme des Historismus», In *Gesammelte Schriften*, Bd. 3, σελ. 189 ἔξ.] εἶχε προσπαθῆσαι νὰ περισώσῃ τὴν ἀπὸ τὴν καταρρεῦσιν τῆς παραδοσιακῆς μεταφυσικῆς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐξελίξεως καὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτὴν ὡς βάσιν διὰ μίαν θεωρίαν τοῦ ἱστορισμοῦ. Ὁ Weber ὅμως εἶναι κατηγορηματικὸς: εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν διαβλέπει μίαν ἀναζήτησιν ὀντολογικῆς βεβαιότητος, ἡ ὁποία δὲν εἶναι παρὰ «ρομαντικὴ φανέρη».

ανάγκην νοσηματοδοτήσεως τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι³⁸. Ἀντιστοίχως καὶ τὴν μαρξιστικὴν θέασιν καὶ ἐρμηνείαν τῆς ἱστορίας καὶ τὸ ἐνδοκόσμιον λυτρωτικὸν κήρυγμα τοῦ σοσιαλιστικοῦ ιδεώδους χαρακτηρίζει ὡς οὐτοπιάν³⁹. Ἡ ὀξυδέρκεια καὶ ὁ ρεαλισμὸς τοῦ Weber δὲν ἐπιτρέπουν αἰσιοδοξίαν ὡς πρὸς τὴν μελλοντικὴν μοῖραν τοῦ ἀνθρώπου ἐντὸς τοῦ συστήματος τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς γραφειοκρατικῆς ὀργανώσεως. Διὰ τοῦτο δὲν πιστεύει εἰς τὴν δυνατότητα ἄρσεως τῆς ἀλλοτριώσεώς του μέσῳ τῆς προλεταριακῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ φοβεῖται ὅτι ἡ κρατικοποίησις τῶν μέσων παραγωγῆς μᾶλλον ἐπιδεινῶσιν τῆς μοίρας τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἀνθρώπου θὰ ἐπιφέρῃ, καθ' ὅσον ἡ γραφειοκρατικὴ ὀργάνωσις τῆς κοινωνίας ἀναγκαστικῶς θὰ ἐνισχυθῇ, καταπνίγουσα πᾶσαν ἀτομικὴν εὐθύνην καὶ πρωτοβουλίαν. Τελικῶς ἔχομεν καὶ ἐδῶ δόγμα καὶ σχῆμα καὶ ἡ ἐποχὴ τῶν δογματικῶν θεωριῶν παρῆλθεν, εἶναι δὲ ἀνεπίτρεπτον ὁ διανοούμενος νὰ πειρᾶται ἐρμηνεῖαν τῆς πραγματικότητος μετὰ βάσιν καὶ κριτήριον ἓνα μόνον συντελεστῆν, ὅσον σημαντικὸς καὶ ἂν ἀποδειχθῇ τελικῶς οὗτος διὰ τὴν ἱστορικὴν ἀνέλιξιν⁴⁰.

Ἄλλὰ καὶ ἐναντίον τοῦ ρομαντισμοῦ καὶ ἱστορισμοῦ στρέφεται μετὰ τῆς αὐτῆς ὀξυτήτος καὶ ἤδη εἰς τὰ πρῶϊμα ἔργα του⁴¹, ἀποστρεφόμενος πᾶσαν ὀργανολογικὴν φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας ἢ ἰδεαλιστικὰς θεωρήσεις, χαρακτηρίζομένης ἀπὸ ἄκριτον καὶ αἰσιόδοξον θέασιν τοῦ πολιτισμοῦ. Τὸν ἐξοργίζουν αἱ μεταφυσικαὶ καὶ ρομαντικαὶ ἔννοιαι τῶν Roscher καὶ Knies⁴², ὁ ψευδπιστημονισμὸς τοῦ Stammler⁴³, αἱ θεωρίαι τοῦ Oswald⁴⁴ καὶ τοῦ Hellpach⁴⁵, ὁ ἐρασιτεχνισμὸς τοῦ Breysig, ὁ «τσαρλατανισμὸς» τοῦ Lamprecht⁴⁶, οἱ πολιτιστικοί

38. Τότε μόνον, λέγει, προσφεύγει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἰδέαν τῆς προόδου, ὅταν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην ν' ἀποδώσῃ εἰς τὴν θρησκευτικῶς ἀπογυμνωθεῖσαν πορείαν τῆς ἀνθρωπίνης μοίρας κάποιον ἐνδοκόσμιον, ἔστω, ἀλλ' ἀντικειμένικόν («νόημα»). (WL, 33. Πρβλ. καὶ σελ. 56, 61 ἐξ.).

39. Πρβλ. Ἐπιστολὴν τοῦ Weber πρὸς Robert Michels (4.8.1908) καὶ M o m m s e n, W o l f g a n g, Max Weber und die deutsche Politik 1890-1920, Tübingen, Mohr, 2. Aufl. 1974, σελ. 115. Ἰδὲ καὶ M a x W e b e r, Politische Schriften, σελ. 61.

40. Πρβλ. καὶ W o l f g a n g M o m m s e n, Universalgeschichtliches..., σελ. 565.

41. Πρβλ. WL, σελ. 1-145, 215-290, 291-359, 376-402, 556-579. Ὁμοίως ἰδὲ καὶ A l e x a n d e r v o n S c h e l t i n g, Max Webers Wissenschaftslehre, Tübingen, Mohr, 1934, σελ. 178 ἐξ.

42. WL, 1 ἐξ.

43. WL, 291 ἐξ., 556 ἐξ.

44. WL, 376.

45. Διὰ τὸ ἀβάσιμον τῶν θεωριῶν τοῦ Hellpach ἰδὲ ἀλληλογραφίαν Weber-Hellpach, ἐπιστολὰς 31.3.1905 καὶ 5.4.1905. Πρβλ. W o l f g a n g M o m m s e n, μν. ἔργ., σελ. 566.

46. Πρβλ. W o l f g a n g M o m m s e n, ἑ.ἀ., σελ. 566-567.

κύκλοι τοῦ Spengler⁴⁷. Μετὰ πάθους καταπολεμεῖ ὅλους αὐτούς τοὺς σχηματισμούς, οἱ ὅποιοι δὲν εἶναι παρὰ ἐκφράσεις ἰδεολογικῶν προκαταλήψεων, κοσμοθεωριακῶν τοποθετήσεων, συγχύσεις ἀξίας καὶ πραγματικότητας, πληροφοροῖται περὶ τοῦ δέοντος καὶ ὄχι γνώσις τοῦ εἶναι. Ὁλόκληρος ὁ ἱστορισμὸς δὲν εἶναι, διὰ τὸν Weber, παρὰ «ἡ ἐσχάτη θρησκεία τῶν πεπαιδευμένων», μία φιλοσοφία τῆς ἱστορίας ἐξ ἴσου ἐνοχλητική, ὅσον καὶ αἱ λοιπαί⁴⁸.

Ἡ πολεμικὴ του αὐτῆ δὲν ὀφείλεται εἰς ἰδεολογικὰς διαφωνίας, ἀλλ' εἰς ἐπιστημολογικάς προϋποθέσεις. Διὰ τὸν Weber ἡ ἐπιστήμη εἶναι τεχνική, τεχνολογία τῆς γνώσεως· διδάσκει τὰ ἄριστα μέσα διὰ τὴν ἐπίτευξιν προκαθωρισμένων σκοπῶν καὶ πληροφορεῖ καὶ περὶ τῶν τυχόν ἀνεπιθυμητῶν παρενεργειῶν⁴⁹. Ὅπου ὅμως γίνεται διαπληκτισμὸς περὶ τῶν ἀξιῶν, ἐκεῖ τὸ πρόβλημα μετατίθεται εἰς ἄλλο ἐπίπεδον. Ἐκεῖ ὁ λόγος εἶναι περὶ κοσμοθεωρίας· οὐδεμία ἐπιστήμη ὅμως δύναται νὰ προσφέρῃ κοσμοθεωρίαν. Οὐδεμία ἐπιστήμη δύναται νὰ θεμελιώσῃ ἀξιολογικὰς πίστεις. «Ἡ πίστις εἰς τὴν ὑπερεμπειρικὴν ἰσχὺν ὑστάτων καὶ ὑψίστων ἀξιολογικῶν ἰδεῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἀγκυροβολεῖ τὸ νόημα τῆς ὑπάρξεώς μας»⁵⁰, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προμηθευθῇ μῆτε μὲ ἱστορικοφιλοσοφικὰς συνθέσεις μῆτε μὲ μεταεπιστημονικὰς θεωρίας⁵¹.

Πλὴν τῆς μεθοδολογικῆς ὑπάρχει ὅμως καὶ ἡ ἠθικὴ διάστασις τοῦ προβλήματος. Ὁ Weber πιστεύει ὅτι ἡ διάκρισις μεταξὺ ἀξιολογικῆς κρίσεως καὶ ἐμπειρικῆς προτάσεως δὲν εἶναι μόνον μεθοδολογικῶς σημαντικὴ, ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς ἐπιβαλλομένη. Αἱ μεταφυσικαὶ περὶ τῆς ἱστορίας θεωρίαι δὲν εἶναι μόνον ἐπιστημονικῶς λανθασμένα, ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς ἀπαράδεκτοι. Ὁ Weber ἀντιλαμβάνεται τὴν ἠθικὴν ὡς προσωπικὴν εὐθύνην, καὶ μία τοιαύτη ἠθικὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συμβιβασθῇ καὶ ἐναρμονισθῇ μὲ τὰς ἱστορικοφιλοσοφικὰς ἐκείνας συνθέσεις καὶ κατασκευάς, αἱ ὁποῖαι ἀλλοτριῶνουν τὸ ἄτομον ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν του μοῖραν καὶ ἀποδέχονται φορεῖς καὶ κίνητρα τοῦ ἱστορικοῦ processus ὑπερπροσωπικά, «εἴτε εἶναι αὐτὰ ἡ ἐξέλιξις τοῦ παγκοσμίου πνεύματος εἰς συνείδησιν ἐλευθερίας, εἴτε ἡ διαλεκτικὴ τῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν παραγωγῆς, εἴτε ἡ ἀπορροῇ ἐνὸς λαϊκοῦ πνεύματος, εἴτε ἡ μορφολογικὴ καὶ κατὰ τοὺς βιολογικοὺς νόμους σταδιακῶς ἐξελισσομένη δομὴ ἐνὸς λαοῦ, ἢ ὅ,τιδήποτε ἄλλο»⁵². «Ὅ,τι ἔχει σημασίαν εἶναι τοῦτο: ὅτι δι' ὅλων αὐ-

47. Weber, Marianne, μν. ἔργ., σελ. 685 ἐξ.

48. Ὁ Mommsen (ἐ.ἀ.) διαβλέπει ἐδῶ συγγένειαν τοῦ Weber μὲ τὸν Nietzsche. (πρβλ. Nietzsche, Friedrich, Gesammelte Werke, hsg. von Schlechta, 2. Aufl., München 1960, Bd. 2, σελ. 554).

49. Πρβλ. WL, σελ. 149 ἐξ.

50. WL, 213.

51. Πρβλ. Wolfgang Mommsen, ἐ.ἀ., σελ. 569.

52. Mommsen, Wolfgang, ἐ.ἀ., σελ. 568.

τῶν τῶν σχημάτων καὶ κατασκευῶν ἀφαιρεῖται καὶ καταργεῖται ἡ ἰδιάζουσα εἰς τὸ ἄτομον εὐθύνη, καὶ τοῦτο δὲν δύναται νὰ τὸ ὑποφέρῃ ὁ Weber, ὁ ὁποῖος ἀκόμη καὶ τοὺς κοινωνικοὺς θεσμοὺς ἀναλύει εἰς διαπροσωπικὰς σχέσεις καὶ ἀλληλεπιδράσεις. Ὁ Mommsen ὁμιλεῖ περὶ «ἀριστοκρατικοῦ ἀτομικισμοῦ νιτσεϊκοῦ τύπου»⁵³ παρὰ Weber.

Ἡ κριτικὴ τοποθέτησις τοῦ Weber ἔναντι τοῦ ἱστορισμοῦ, ἐκ τῶν κόλπων τοῦ ὁποῖου προέρχεται, εἶναι τόσο ῥιζοσπαστικὴ, ὥστε νὰ ἀποφεύγῃ καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν ἕρον ἱστορία. Προσπαθεῖ νὰ ἐκφρασθῇ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον «οὐδέτερα», ὁμιλῶν περὶ «ἐνδοκοσμίου» ἢ «παγκοσμίου γίγνεσθαι». Σκοπὸς του: ν' ἀπογυμνώσῃ τὴν ἔννοιαν τῆς «ἱστορίας», ἀπὸ κάθε ὑπόλειμμα ὄντολογικοῦ νοηματικοῦ περιεχομένου, μὲ τὸ ὅποιον τὸν εἶχε φορτίσει ὁ ἱστορισμός. Τὸ ἱστορικὸν γίγνεσθαι, ὡς ἀκριβῶς καὶ τὸ φυσικὸν γίγνεσθαι, στερεεῖται νοήματος. Ἐξ ἄλλου αἰ κατὰ τοῦ ἱστορισμοῦ πολεμικὴ του δὲν τὸν παρασύρῃ εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον, ὥστε νὰ υἱοθετήσῃ μίαν σχετικιστικὴν θεμελίωσιν τῆς ἱστορίας καὶ νὰ δεχθῇ ἀντικειμενικὰς αἰτιολογικὰς ἀλύσεις καὶ συναρτήσεις, αἱ ὁποῖαι ἀρρήκτως καὶ ὑποχρεωτικῶς ὀδηγοῦν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος πρὸς τὸ παρόν. Τὸ προσανατολισμένον πρὸς τὰς ἀξίας ἐνδιαφέρον μας καὶ οὐχὶ ἡ αἰτιολογικὴ συνάρτησις μεταξὺ μιᾶς παρελθούσης πραγματικότητος καὶ τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, συνιστᾷ καὶ δημιουργεῖ ἱστορίαν⁵⁴. Ἡ κυρία ἀντίρρησις κατὰ τοῦ θετικισμοῦ συνοψίζεται εἰς τὴν θέσιν ὅτι ἡ θετικιστικὴ ἱστορία ἢ κοινωνιολογία δὲν δύναται νὰ ἐκφράσῃ τὸ ἀτομικόν, προδίδει τὸ ἀνεπανάληπτον καὶ καταργεῖ ἄρα τὴν ἱστορικότητα τοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ ἱστορικὸς χαρακτήρ ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲν νοεῖται ἀπλῶς ὡς διαφοροποιητικὸν στοιχεῖον, πρόσθετον εἰς τοὺς καθολικοὺς κοινωνικοὺς συντελεστάς, ἀλλ' ὡς ἰδιαιτέρος κόσμος. Ὁ κόσμος οὐσιαστικῶς χωρίζεται εἰς δύο πραγματικότητας: ἡ μία πραγματικότης ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τῶν νομοθετικῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἡ ἄλλη τὸ ἀντικείμενον τῶν ἰδιογραφικῶν, ἱστορικῶν ἐπιστημῶν. Ὁ κόσμος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἱστορικὸς, ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι οἰκοδομεῖται ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀυθորμητισμοῦ καὶ ἄρα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπαχθῇ κάτω ἀπὸ γενικοὺς τύπους⁵⁵. Ὡς θὰ ἀναπτυχθῇ ἐν τῷ οικείῳ τόπῳ, ὁ Weber ἀρύε-

53. Mommsen, Wolfgang, ἔ.ἀ., σελ. 569.

54. WL, 259.

55. Αἱ ἀπόψεις αὗται εἶναι κυρίως ἀπόψεις τῶν ἐκπροσώπων τοῦ ἱστορισμοῦ, οἱ ὁποῖοι ἤσκησαν μίαν κριτικὴν τῆς κοινωνιολογικῆς σκέψεως τοῦ τύπου Comte. Δὲν ἀπαντῶνται λοιπὸν μόνον εἰς τοὺς νεοκαντιανούς τῆς Βάδης, ἀλλὰ π.χ. καὶ εἰς τὸν Georg von Below, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν πραγματείαν του «Zum Streit um das Wesen der Soziologie» (Ἐν: *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*, 69, 1926) ὑποστηρίζει ὅτι ἐπειδὴ ἡ κοινωνία δὲν εἶναι φυσικὴ, ἀλλὰ πολιτιστικὴ ἔννοια, ἡ ὁποία προϋποθέτει τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἰδεοκαταληψίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἱστορικὸς ὑποχρεοῦται νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν κόσμον του ὡς ἡθικόν. Τοῦτο δὲ δὲν σημαίνει ὅτι ἀπλῶς ὀφείλει νὰ ἀναλύῃ καὶ ἡθικὰς ἐννοίας, ἀλλ'

ται ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν ἐπιχειρηματολογία του ἀπὸ τὸν Rickert, υἱοθετῶν τὴν ἄποψιν ὅτι τὸ ἱστορικὸν ἀντικείμενον ἀποκτᾷ τὴν ἰδιοτυπία του καὶ ἀνυψοῦται εἰς «ἱστορικὸν ὑποκείμενον» διὰ τῆς ἀναφορᾶς καὶ συσχετισεῶς του πρὸς ὠρισμένας πολιτιστικὰς ἀξίας. Μόνον ὅτι ὁ Weber δὲν δέχεται τὰς ἀξίας αὐτὰς ὡς αὐθυπάρκτους καὶ ἀντικειμενικάς, ὡς ὁ Rickert, ἀλλ' ἀποδίδει τὴν ὑπαρξίν καὶ γένεσίν των εἰς τὰς «ἀξιοθετικάς» ἀποφάσεις καὶ δραστηριότητας τοῦ ἀνθρώπου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, παρατηρεῖ ὁ Mommsen, ἀνέλυσεν ὁ Weber τὴν «ἱστορίαν» — νοουμένην ὡς ὄντολογικὴν ἔννοιαν καθολικῆς ἰσχύος — εἰς ἐπὶ μέρους «ἱστορίας»⁵⁶, δηλαδὴ εἰς ἐκάστοτε μὲ διαφορετικὰ κριτήρια ἐκλελεγμένα καὶ μόνον ἐν σχέσει πρὸς τὰ κριτήρια ταῦτα νοηματοφόρα «πεπερασμένα τμήματα ἀπὸ τὴν ἀνόητον ἀτερμοσύνην τοῦ παγκοσμίου γίγνεσθαι»⁵⁷. Τυχὸν συμπέρασμα ὅτι διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἐπέρχεται μία ὑποκειμενοποίησις τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης θὰ ἦτο ἐσφαλμένον, καθ' ὅσον διὰ τοῦ διαχωρισμοῦ τῶν δεοντολογικῶν καὶ ἀξιολογικῶν προτάσεων ἀπὸ τὰς αἰτιολογικὰς ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον ἐπιτυγχάνεται.

Φυσικὰ θὰ πρέπει πάντοτε νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Weber ὁμιλῶν περὶ αἰτιολογικῶν προτάσεων ἔννοεῖ οὐσιαστικῶς προτάσεις πιθανότητος. Ἡ ἱστορικὴ καὶ ἡ κοινωνιολογικὴ αἰτιώδης συνάρτησις δὲν εἶναι ποτὲ ὑποχρεωτικὴ, οὔτε καθολικὴ, ἀλλὰ πιθανὴ καὶ μερικὴ⁵⁸, μὴ ἀποκλείουσα καὶ ἐντελῶς ἀντιθέτους ἐξελλίξεις. Μία τοιαύτη ἀναλυτικὴ ἀντίληψις τῆς αἰτιότητος ὡς δυνατότητος ἀποτελεῖ ἐν ἐπὶ πλέον ἐπιχείρημα κατὰ τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ, ὁ ὁποῖος εἰσάγει νομοτελειακὴν αἰτιότητα καὶ ἄτεγκτον ἀναγκαιότητα εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον. Ἀποκλείεται διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ οὐ μόνον ἡ μονόπλευρος ἐρμηνεία τῶν κοινωνικῶν φαινομένων ἀπὸ μιᾶς αἰτίας, ἀλλὰ καὶ ἡ δυνατότης προφητικοῦ προκαθορισμοῦ τῆς μελλοντικῆς πορείας καὶ μορφῆς τῆς κοινωνίας, ἐπὶ τῇ βάσει καὶ μόνον τῶν δεδομένων τῆς πραγματικότητος. Διὰ τοῦτο καὶ ἀποφεύγει ὁ Weber νὰ θέσῃ τὸν καπιταλισμὸν, ἢ τὴν γραφειοκρατίαν, ἢ τὴν ὀργάνωσιν ἢ τὴν λογιμοκρατίαν ὡς βάσεις μιᾶς σφαιρικῆς θεάσεως καὶ ἐρμηνείας τῆς ἱστορίας μετὰ συγχρόνου προκαθορισμοῦ τῆς μοίρας της, ὡς πάντες σχεδὸν οἱ σύγχρονοὶ του ἔπραξαν.

ὅτι ὀφείλει καὶ νὰ πιστεύῃ καὶ νὰ ὁμολογῇ τὰς ἐννοίας ταύτας, ὥστε νὰ μὴ παρασυρθῇ εἰς αὐθαίρετους ἀφαιρέσεις. Πρβλ. σχετικῶς καὶ Jonas, Friedrich, μν. ἔργ., IV, 23.

56. Mommsen, Wolfgang; ἔ. ἀ., σελ. 570.

57. WL, 22.

58. Ἡ ἱστορικὴ αἰτιότης ἀναφέρεται εἰς τὴν διερεύνησιν τῶν ἀνεπαναλήπτων ἐκείνων καὶ μοναδικῶν συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας προέκυψε συγκεκριμένον ἱστορικὸν γεγονός, π.χ. ἡ ἔκρηξις τοῦ πολέμου τὸν Αὐγούστου τοῦ 1914. Ἡ κοινωνιολογικὴ αἰτιότης ἀναζητεῖ τὰς ὑφισταμένας κανονικὰς σχέσεις μεταξὺ δύο φαινομένων, π.χ. τοῦ τύπου ἐνός πολιτεύματος καὶ τῆς οἰκονομίας.

Ἄλλ' ἴσως θὰ ἀναρωτηθῆ κανεὶς, τί προσφέρει λοιπὸν τελικῶς ἡ διερεῦνησις τῶν αἰτιωδῶν συναρτήσεων, ἐφ' ὅσον ὅ,τι παραμένει ἀπροσδιόριστον ἐξ ἀντικειμένου εἶναι καὶ τὸ σημαντικώτερον; Ὁ Weber εἶναι σαφῆς ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ἡ ἀπροσδιοριστία αὕτη ἐξασφαλίζει τὸ ἀνεπανάληπτον τοῦ ιστορικοῦ, χωρὶς νὰ τοῦ ἀφαιρῆ καὶ τὴν ἀντικειμενικότητα τῆς ἰσχύος. Ἡ ἱστορικὴ αἰτιώδης συνάρτησις περιορίζεται εἰς τὴν ἀπόδοσιν ἐντελῶς συγκριμένων ἀποτελεσμάτων εἰς σαφῶς συγκεκριμένας αἰτίας⁵⁹. Ἄλλ' ἡ ἀπόδοσις αὕτη θὰ ἦτο παντελῶς ἀδύνατος ἄνευ τῆς ἐφαρμογῆς καὶ τῆς χρησιμοποίησεως τῆς καλουμένης «*ο μ ο λ ο γ ι κ ῆ ς*» γ ν ὠ σ ε ω ς, τῆς γνώσεως δηλονότι τῶν κανονικότητων τῶν αἰτιωδῶν συναρτήσεων. Τὸ ἐρώτημα, κατὰ πόσον θὰ ἀποδοθῆ εἰς δεδομένον ἐπὶ μέρους τμῆμα τῆς πραγματικότητος *in concreto* σημασία αἰτίου διὰ τὴν γένεσιν ἐτέρου συγκεκριμένου αἰτιατοῦ καὶ κατὰ ποῖον τρόπον θὰ ἐρμηνευθῆ ἢ μεταξὺ αὐτῶν αἰτιολογικὴ σχέσις δύναται ἐν περιπτώσει ἀμφιβολιῶν νὰ ἀπαντηθῆ μ ὀ ν ο ν διὰ τῆς ἐκτιμῆσεως τῶν ἐπιδράσεων, τὰς ὁποίας π ρ ο σ δ ο κ ῶ μ ε ν ὅτι κανονικῶς θὰ ἔπρεπε νὰ ἀσκήσῃ ἢ συνήθως ἀσκήσῃ τὸ φαινόμενον αὐτὸ εἰς παρομοίας συναρτήσεις⁶⁰. Τὸ ὅτι λ.χ. ἐν ὀλοκληρωτικῶν καθεστῶς παρεμβαίνει οὐσιαστικῶς εἰς τὴν μορφήν καὶ τὴν πορείαν τῆς οἰκονομίας εἶναι κάτι, τὸ ὁποῖον συνήθως συμβαίνει, κάτι τὸ ὁποῖον προσδοκῶμεν ὅτι θὰ συμβῆ, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ὅμως καὶ νομοτελειακὴ ἀναγκαιότης ἢ ὑποχρεωτικὸς ἀποκλεισμός τοῦ ἀντιθέτου. Ἡ σχέσις τῶν ἱστορικῶν συναρτήσεων δηλαδὴ δὲν εἶναι νομοτελειακὴ, ἀλλὰ σχέσις π ρ ο σ φ ο ρ ὄ τ η τ ο ς. Τὸ κατὰ πόσον δὲ αἱ ἐξεταζόμεναι συνθῆκαι ὑπῆρξαν ἢ ὄχι πρόσφοροι διὰ τὴν γένεσιν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἀποτελέσματος δὲν εἶναι κάτι, τὸ ὁποῖον ὁ ἱστορικὸς θὰ ζητήσῃ νὰ ἀνεύρῃ ἐντὸς τοῦ ἱστορικοῦ ὕλικου του, ἀλλ' ὀφείλει νὰ τὸ συναγάγῃ τῇ βοήθειᾳ καὶ τῆς ἰσχυρᾶς φαντασίας του, ἐκ τῶν γενικῶν αὐτοῦ γνώσεων ἢ καὶ διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν ἐπικουρείαν ἄλλων ἐπιστημῶν, αἱ ὁποῖαι ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ζητήματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κοινωνίας⁶¹.

59. WL, 179.

60. WL, 179.

61. Ὁ Weber ἀναφέρεται ἐπανεπιλημμένως εἰς τὴν ἀφαιρετικὴν διαδικασίαν καὶ ἐργασίαν τῆς φαντασίας κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς αἰτιώδους ἱστορικῆς συναρτήσεως. Κατὰ τὴν διαδικασίαν αὕτην καλεῖται ὁ ἱστορικὸς νὰ δημιουργήσῃ ἐν εἶδος «*φ α ν τ α σ τ ι κ ῶ ν ε ἰ κ ὶ ν ω ν*» μὲ τὸν παραμερισμὸν ἑνὸς ἢ περισσοτέρων συστατικῶν στοιχείων τῆς «*πραγματικότητος*» καὶ νὰ κατασκευάσῃ νοητικῶς μίαν ἠλλαγμένην πορείαν τῆς ἱστορικῆς ροῆς ὡς πρὸς ἔ ν α ἢ ὠ ρ ι σ μ ἔ ν ο υ ς («*ὄ ρ ο υ ς*»). Ἡ ἀφαιρετικὴ αὕτη ἀπομόνωσις τῶν στοιχείων ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον βῆμα μετατροπῆς τῆς δεδομένης «*πραγματικότητος*» εἰς ἱστορικὸν «*γεγονός*». Λαμβάνων ὡς παράδειγμα τὴν Μάχην τοῦ Μαρθῶνος καὶ προκειμένου νὰ ἐκτιμῆσῃ τὴν σημασίαν αὐτῆς διὰ τὴν εξέλιξιν τοῦ Δυτικοῦ πολιτισμοῦ, θέτει τὸ ἐρώτημα, τί θὰ συνέβαινεν ἂν οἱ ἔλληνας ἐνικῶντο κατ' αὐτήν; Τὰ γνωστὰ ἱστορικὰ δεδομένα μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι μία διάφορος ἔκβασις τῆς μάχης θὰ παρέσχε πρόσφορον ἔδαφος

Δέχεται δηλαδή ὁ Weber ἓν εἶδος ἀντικειμενικῆς ἰσχύος τῆς αἰτιώδους σχέσεως⁶², μόνον ὅτι τὴν ἀντικειμενικότητα τῶν σχέσεων δὲν τὴν ἀποδίδει εἰς τὸ ἱστορικὸν ὕλικὸν καθ' αὐτό, ἀλλ' εἰς μίαν κατηγορικὴν μορφοποίησιν τοῦ ὕλικου βάσει τῆς αἰτιότητος, τὴν ὅποیان κατ' ἐπίδρασιν τοῦ νεοκαντιανισμοῦ, καὶ μάλιστα τοῦ Rickert, δέχεται ὡς κατηγορίαν *apriori*, παράλληλα μὲ τὰς κατηγορίας τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἱστορικὴ συνάρτησις «μορφοποιεῖται» καὶ σχηματίζεται ὄχι κατὰ τρόπον ὑποκειμενικὸν τῇ βοήθειᾳ τῆς «ἀξιολογικῆς ἀναφορᾶς»⁶³, ἀλλ' ἀντικειμενικῶς, μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ἀντικειμενικῆς κατηγορίας τῆς αἰτιότητος.

Ὡς γράφει ὁ Weber, ὁ ἱστορικός, κατὰ τὴν διατύπωσιν τῆς αἰτιώδους ἱστορικῆς συναρτήσεως, ὄχι μόνον ἐξυπηρετεῖται ἀπὸ τὴν ἀφαίρεσιν καὶ πρὸς τὰς δύο κατευθύνσεις, τὴν ἐξατομίκευσιν ἢ ἀπομόνωσιν καὶ τὴν γενίκευσιν, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ἀπλὴν καταγραφὴν καὶ οἶονεῖ πνευματικὴν φωτογράφισιν τῶν δεδομένων, καὶ προχωρεῖ εἰς τὴν διατύπωσιν ἑνὸς «κατηγοριακῶς διαμορφωμένου νοητικοῦ κατασκευάσματος», εἰς τὸ ὁποῖον προσθέτει καὶ ὀλόκληρον τὸν προσωπικὸν θησαυρὸν «νομολογικῆς» ἐμπειρικῆς γνώσεως. Μόνον διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἀποκτᾶ ἰσχὺν ἢ κρίσιν τοῦ περὶ τῆς αἰτιώδους σημασίας ἑνὸς συγκεκριμένου ἱστορικοῦ γεγονότος⁶⁴.

Ἄλλ' αἱ κοινωνικαὶ ἐπιστῆμαι δὲν εἶναι μόνον ἱστορικά. Ἐνδιαφέρονται καὶ πρέπει νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ διατυπώνουν καὶ γενικευτικὰς προτάσεις. Ὑπάρχει στενὴ σχέσις μεταξὺ τῆς ἀτομικευτικῆς ἱστορικῆς ἀναλύσεως ἑνὸς φαινομένου καὶ τῆς διατυπώσεως προτάσεων γενικευτικῶν. Μόνον ὅτι κατὰ τὴν διατύπωσιν τῶν προτάσεων τούτων ἐγκαταλείπομεν οὐσιαστικῶς τὸ ἱστορικὸν ἔδαφος καὶ εἰσερχόμεθα εἰς τὸ κοινωνιολογικόν.

Ἡ κοινωνιολογία τοῦ Weber συμπληρῶνει κατὰ τινὰ τρόπον τὴν ἱστορίαν καὶ δίδει ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα περὶ τῆς φύσεως τῶν νοητικῶν

διὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἴδρυσιν μιᾶς θεοκρατίας. Μιὰ τοιαύτη ἐξέλιξις θὰ ἦτο «δυνατὴ» καὶ ὑπὸ ὀρισμένας προϋποθέσεις καὶ «πιθανή». Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὀρισμένα συστατικὰ στοιχεῖα τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι θὰ πρέπει νὰ γίνουν ἀποδεκτὰ ὡς ἀντικειμενικῶς ἰσχύοντα καὶ ἀκίβητα» νὰ ὀδηγήσουν εἰς ἓν ἀποτέλεσμα κατὰ τοὺς γενικοὺς κανόνας τῆς ἐμπειρίας, (πρβλ. Max Weber, WL, σελ. 275 ἐξ.).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι ἡ ἐκτίμησις τῆς σημασίας τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος εἶναι προῦν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὀντολογικῆς γνώσεως (γνώσις τῶν «γεγονότων», τὰ ὅποια διευκρινίζονται ἀπὸ ὀρισμένας πηγὰς καὶ ἀνήκουν εἰς μίαν «ἱστορικὴν κατάστασιν»), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπιστρατευσεως τῆς νομολογικῆς γνώσεως (γνώσις ὀρισμένων κανόνων τῆς ἐμπειρίας περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν συνηθίζουσι νὰ ἀντιδρῶν οἱ ἄνθρωποι εἰς ὀρισμένας καταστάσεις) (WL, 276/277).

62. WL, 261.

63. Περὶ τῆς ἀξιολογικῆς ἀναφορᾶς θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω.

64. Πρβλ. WL, 275-277.

κατασκευῶν καὶ ἀφαιρέσεων, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων, ὡς ἐλέχθη ἤδη, γίνεται ἡ ἐκτίμησις τῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Τὴν ἀπάντησιν δίδουν οἱ λεγόμενοι ἰδεότυποι, οἱ ὅποιοι καταλαμβάνουν τὴν πλέον κεντρικὴν θέσιν εἰς τὴν ἐπιστημολογίαν τοῦ Weber⁶⁵.

65. Πλὴν τῶν γενικωτέρων ἔργων, τὰ ὅποια ἀναφέρονται εἰς τὸ μεθοδολογικὸν ἔργον τοῦ Weber, περὶ τοῦ ἰδεοτύπου εἰδικώτερον ἔγραψαν:

Blies, Hans-Ludwig, Idealtypus und historischer Ganzheitsbegriff. Untersuchung über die Fruchtbarmachung der kulturwissenschaftlichen Methodologie Max Webers für die Geschichtserkenntnis. Dissertation, Würzburg 1953 (Maschinenschrift).

Bodenstedt, Adolf, A., Idealtypus und soziale Wirklichkeit. Alfred Schütz und sein Beitrag zur «Verstehenden Soziologie». In: *Soziale Welt* 17/1966 σελ. 79/91.

Bosl, Karl, Der «soziologische Aspekt» in der Geschichte. Wertfreie Geschichtswissenschaft und Idealtypus. In: *Historische Zeitschrift* 201/1965, σελ. 613-630.

Dieckmann, Johann, Die Rationalität des Weberschen Idealtypus. In: *Soziale Welt*, 18/1967, σελ. 29-40.

Flug, Otto, Die soziologische Typenbildung bei Max Weber. Ihre logischen Grundlagen und ihr methodischer Aufbau. In: *Jahrbuch der philosophischen Fakultät der Georg-August-Universität zu Göttingen*, Nr 52, 1923, 68-79 (Auszug).

Helfrich, Karl, Die Bedeutung des Typusbegriffs im Denken der Geisteswissenschaften. Eine wissenschaftstheoretische Untersuchung unter besonderer Berücksichtigung der Wissenschaftslehren von Wilhelm Dilthey, Eduard Spranger, Wilhelm Windelband, Heinrich Rickert und Max Weber. Dissertation, Giessen 1938.

Janoska-Bendl, Judith, Methodologische Aspekte des Idealtypus. Max Weber und die Soziologie der Geschichte. Berlin, Duncker und Humblot 1965.

Klüver, Heinrich, Max Weber's «Idealtypes» in Psychology. In: *The Journal of Philosophy* 23/1936, σελ. 29-33.

Korf, Gertraud, Der Idealtypus Max Webers und die historisch-gesellschaftlichen Gesetzmässigkeiten. In: *Deutsche Zeitschrift für Philosophie* (DDR) 11/1964, σελ. 328 ἔξ.

Machlup, Fritz, Idealtypus, Wirklichkeit und Konstruktion. In: *Ordo, Jahrbuch für die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft*, 12, 1960/61, σελ. 21-57.

Martindale, Don, Sociological Theory and the Idealtypus. In: *Llewellyn Gross* (ed), *Symposium on Sociological Theory*, Evanston Ill 1959, σελ. 57-91.

Τοῦ Αὐτοῦ, *The Nature and Types of sociological Theory*, 3rd ed. London 1967.

Oppenheimer, Hans, Die Logik der soziologischen Begriffsbildung mit besonderer Berücksichtigung von Max Weber. (Heidelberger Abhandlungen zur Philosophie und ihrer Geschichte, Bd 5) Tübingen, 1925.

Pfister, Bernhard, Die Entwicklung zum Idealtypus. Eine metho-

Ἡ χρησιμοποίησις τῆς ἐννοίας τοῦ ἰδεοτύπου ἀποτελεῖ σημαντικὸν βῆμα ἀπομακρύνσεως τοῦ Weber ἀπὸ τοῦ Rickert⁶⁶. Βασίζεται εἰς τὴν πεποίθησιν τοῦ Weber ὅτι αἱ κοινωνικαὶ ἐπιστῆμαι δὲν στεροῦνται καὶ τῆς δυνατότητος «γνώσεως τοῦ καθολικοῦ», κατασκευῆς «ἀφηρημένων ἐννοιῶν γένους», διαγνώσεως κανονικότητων καὶ διατυπώσεως («νομοτελειαικῶν») συναρτήσεων⁶⁷. Τὴν δυνατότητα αὐτὴν προσφέρουν οἱ ἰδεότυποι, οἱ ὅποιοι δὲν ἀποτελοῦν πιστοὺς ἀντικατοπτρισμοὺς καὶ φωτογραφίας τῆς πραγματικότητος, ἀλλὰ «ἰδέα» τῶν ἱστορικῶν φαινομένων, νοητικὰς κατασκευὰς καὶ «οὐτοπίας», «μὴ πραγματικόν», τῇ βοήθειᾳ τοῦ ὁποῦοι γινώσκεται τὸ πραγματικόν⁶⁸. Αἱ διανοητικαὶ συναρτήσεις αὗται εἶναι ἀπηλλαγμέναι ἀντιφάσεων καὶ ἐπιτυγχάνονται διὰ τῆς διανοητικῆς ἐξάρσεως ὠρισμένων στοιχείων τῆς πραγματικότητος, μὲ σκοπὸν νὰ ὑπογραμμισθῇ ἡ ἰδιομορφία των⁶⁹.

dologische Untersuchung über das Verhältnis von Theorie und Geschichte bei Menger, Schmoller und Max Weber. Tübingen, 1928.

Rogers, Rolf E., Max Weber's Ideal Type Theory, New York 1969.

Rose, Arnold M., A Deductive Ideal-Type Method, In: *American Journal of Sociology* 56/1950-51, σελ. 35-42.

Rüstow, Alexander, Der Idealtypus oder die Gestalt als Norm. In: *Studium Generale* 6/1953, σελ. 54-59.

Rumpf, Max, Von rein formaler zu typologisch empirischen Soziologie. In: *Schmollers Jahrbuch* 48/1924, σελ. 165-210 καὶ 917-962.

Schweitzer-Arthur, Vom Idealtypus zum Prototyp. In: *Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft* 120/1964, σελ. 13-55.

Seiterich, Eugen, Die logische Struktur des Typusbegriffes bei William Stern, Eduard Spranger und Max Weber. Dissertation, Freiburg 1930.

Weippert, Georg, Die idealtypische Sinn- und Wesenserfassung und die Denkgebilde der formalen Theorie. Zur Logik des «Idealtypus» und der «rationalen Schemata». In: *Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft* 100/1949, σελ. 257-308.

66. Ὁ Rickert ἦτο ἐνάντιος εἰς τὴν χρῆσιν τῆς ἐννοίας «τύπος» καὶ «τυπικός» (χαρακτηριστικός) εἰς τὰς κοινωνικὰς ἐπιστήμας, λόγῳ τῶν πολλῶν ἀντιθέτων μεταξὺ τῶν σημασιῶν τῶν ὄρων. Λέγοντες «τύπος» καὶ «τυπικός» δυνάμεθα νὰ ἐννοοῶμεν π.χ. πρότυπον, ἐνσάρκωσιν ἰδεώδους. Εἶναι δυνατόν ὅμως νὰ νοῆται διὰ τοῦ ὄρου καὶ ὁ μέσος ἄνθρωπος, ὁ «homme moyen» τοῦ Quételet, ὁ στατιστικὸς μέσος ὄρος, πρᾶγμα ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον πρὸς τὴν πρώτην ἐννοιαν τοῦ ἰδεώδους. (πρβλ. Rickert, Heinrich, Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung. Eine logische Einleitung in die historischen Wissenschaften. 5 Aufl. Tübingen 1929 [τοῦ λοιποῦ: Grenzen], σελ. 326).

67. WL, 178 ἐξ.

68. WL, 190 ἐξ.

69. WL, 190. Εἶναι ἐνδιαφέρον ὅτι ὁ Weber δέχεται ὅτι τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα μονομερῶς ἐξάγονται, εἶναι δυνατόν καὶ νὰ ἀπουσιάζουν καθ' ὅλοκληριαν εἰς τὰ «ἀντίτυπα».

Ἡ δυνατότης, τὴν ὁποίαν μᾶς προσφέρει ὁ ἰδεότυπος ἔχει ὑψίστην σημασίαν ὅχι μόνον ἀναζητητικὴν, ἀλλὰ καὶ παραστατικὴν.

Εἶναι φανερόν ὅτι ὁ ἰδεότυπος αὐτὸς δὲν ἔχει σχέσιν μὲ τὸν τύπον τοῦ Rickert. Διότι οὔτε «πρότυπον», οὔτε «μέσον ὄρον» ἐκφράζει. Δὲν εἶναι καὶ μία «εἰδική» ἔννοια, ἀλλὰ θὰ ἠδυνάμεθα μετὰ τοῦ Aron νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι μία «ἔννοια γένους πασῶν τῶν ὑπὸ τῶν πολιτιστικῶν ἐπιστημῶν χρησιμοποιουμένων ἐννοιῶν»⁷⁰. Ὁ Weber λέγει ὅτι οἱ ἰδεότυποι εἶναι «μία διανοητικὴ εἰκὼν, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἡ ἱστορικὴ πραγματικότης, οὔτε πρὸ παντὸς ἡ «αὐθεντικὴ» πραγματικότης. — Ἀκόμη δὲ ὀλιγώτερον ἐξασφαλίζεται δι' αὐτῆς ἓν σχῆμα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου θὰ ἐπρόκειτο νὰ ἐνταχθῇ ἡ πραγματικότης ὡς δεῖγμα. Δὲν ἔχει λοιπὸν ἄλλην σημασίαν ἢ διανοητικὴ εἰκὼν, εἰμὴ ὅτι ἀποτελεῖ μίαν ἐντελῶς ἰδεατὴν ὁριζικήν ἔννοιαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἡ πραγματικότης θὰ π ρ ο σ μ ε τ ρ η θ ῆ πρὸς ἀποσαφήνισιν τοῦ ἐμπειρικοῦ περιεχομένου ὀρισμένων ἐκ τῶν σημαντικῶν τῆς συστατικῶν στοιχείων, πρὸς τὴν ὁποίαν ὀριακὴν ἔννοιαν ἡ πραγματικότης θὰ σ υ γ κ ρ ι θ ῆ⁷¹. Ἡ σημασία τοῦ ἰδεοτύπου διὰ τὴν ἔρευναν περιγράφεται ὑπὸ τοῦ Weber ὡς ἀκολούθως:⁷² (ὁ ἰδεότυπος) «δὲν εἶναι μία 'ὑπόθεσις', ἀλλ' ἐπιζητεῖ νὰ κατευθύνει τὴν σκέψιν πρὸς διαμόρφωσιν ὑποθέσεων. Δὲν εἶναι μία ἔκθεσις τοῦ πραγματικοῦ, ἀλλὰ ἐπιζητεῖ νὰ ἐξοπλίσῃ τὴν τοιαύτην ἔκθεσιν μὲ μονοσήματα μέσα ἐκφράσεως»⁷³.

Οἱ ἰδεότυποι χρησιμεύουν ὡς «μέτρα» διὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς πραγματικότητος. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καλεῖται νὰ συγκρίνῃ τὰς συγκεκριμένας ἱστορικὰς περιπτώσεις πρὸς τὴν διανοητικὴν εἰκόνα τοῦ ἰδεοτύπου, ἡ ὁποία οὐδέποτε δύναται νὰ ἀπαντηθῇ ἐμπειρικῶς εἰς τὴν ἐννοιολογικὴν καθαρότητά τῆς⁷⁴, καὶ νὰ ἀποφανθῇ περὶ τοῦ βαθμοῦ προσεγγίσεως ἢ ἀποκλίσεως. Συγ-

70. Aron Raymond, *Deutsche Soziologie der Gegenwart. Systematische Einführung in das soziologische Denken*. Stuttgart, Kröner, 1965, σελ. 99.

71. WL, 194. (Τὸ κείμενον κατὰ τὴν μετάφρασιν ἐπιλογῆς δοκιμίων τοῦ Weber ὑπὸ τοῦ Α. Γ ρ η γ ο ρ ο γ ι ά ν ν η, Max Weber. *Δοκίμια ἐπὶ τῆς θεωρίας τῶν κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν*, ἔκδοσις ΕΚΚΕ, Ἀθῆναι 1972, τόμ. Α', σελ. 60).

72. WL, 190 (Γ ρ η γ ο ρ ο γ ι ά ν ν η, Α., ἔ.ά., σελ. 56).

73. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι μὲ τὴν περιγραφὴν αὐτὴν καθὼς καὶ μὲ ὅλα τὰ λοιπὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποία παραθέτει ὁ Weber, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ φθάσῃ κανεὶς εἰς ἓνα ἱκανοποιητικὸν ὄρισμόν τοῦ ἰδεοτύπου. Δὲν εἶναι ὁμῶς τὸ μόνον σημεῖον τῆς ἐπιστημολογίας τοῦ Weber, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει τὴν δυσκολίαν αὐτὴν καὶ τοῦτο διότι ὁ Weber ἀναπτύσσει κατὰ κανόνα τὰς μεθοδολογικὰς σκέψεις του πολεμικῶς. Ἀνασκευάζων μεταφυσικὰς ἢ ἄλλας θεωρίας μνημονεύει εὐκαιρικῶς καὶ κατὰ τρόπον διάσπαρτον καὶ ἀσπασματικὸν τῶν οὐσιωδῶν ἐκείνων στοιχείων, τὰ ὁποῖα ὀρίζουν τὸ βάθος καὶ τὸ πλάτος τῶν ἐννοιῶν του.

74. Ἐνταῦθα γίνεται αἰσθητὸς ὁ ριζοσπαστικὸς νομιναλισμὸς τοῦ Max Weber. Ἡ ἔννοια τοῦ ἰδεοτύπου εἶναι μία ἀπλῆ ἀφαίρεσις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, εἰς τὴν ὁποίαν οὐδεμίαν πραγματικότησ ἀντιστοιχεῖ.

κρίνοντας δηλαδή π.χ. τὰς οἰκονομικὰς συνθήκας, αἱ ὁποῖαι ἐπικρατοῦν εἰς μίαν πόλιν, πρὸς τὴν ἰδεοτυπικὴν ἔννοιαν «οἰκονομία τῆς πόλεως», θὰ ἀποφανθῶμεν κατὰ πόσον εἰς τὴν ἐν λόγῳ οἰκονομίαν δύναται νὰ ἀποδοθῇ ὁ χαρακτηρισμὸς «οἰκονομία πόλεως». Ἡ συγκεντροῦντες ὠρισμένα χαρακτηριστικὰ διάχυτα εἰς βιοτεχνίας τῶν διαφόρων ἐποχῶν καὶ χωρῶν καὶ ἐξαίροντες ταῦτα εἰς μίαν ἀπηλλαγμένην ἀντινομίῳν ἰδεατὴν εἰκόνα ἔχομεν τὴν ἰδέαν, τὸ διανοητικὸν κατασκευάσμα, τὴν οὐτοπίαν «βιοτεχνία». Περαιτέρω δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν καὶ τὸν ἰδεότυπον «βιοτεχνικὴ κοινωνία», σχεδιάζοντες μίαν κοινωνίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὅλοι οἱ κλάδοι οἰκονομικῆς δραστηριότητος, ἀκόμη δὲ καὶ ἡ πνευματικὴ δραστηριότης, κυριαρχοῦνται ἀπὸ ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα μᾶς φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦν μίαν ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς τῆς βιοτεχνίας. Ἀντιστοίχως δυνάμεθα νὰ σχεδιάσωμεν τὴν οὐτοπίαν ἐνὸς «καπιταλιστικοῦ πολιτισμοῦ»⁷⁵ κλπ.

Σημαντικὸν εἶναι νὰ γνωρίζωμεν ὅτι δὲν ὑπάρχει μόνον εἷς, ἀλλὰ πολλοὶ ἰδεότυποι, χωρὶς νὰ ὁμοιάζουσιν μεταξὺ των, χωρὶς ἔστω καὶ εἷς ἐξ αὐτῶν νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὴν ἐννοιολογικὴν καθαρότητά του ἐμπειρικῶς, ἐνῶ ὅλοι προβάλλουν τὴν ἀξίωσιν ὅτι ἐκφράζουσιν τὴν «ἰδέαν» π.χ. τοῦ «καπιταλιστικοῦ πολιτισμοῦ». Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ αὐτὸ κοινωνικὸν φαινόμενον δύναται νὰ ἐξετασθῇ ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις, ἐκάστη δὲ αὐτῶν εἶναι ἔκφρασις τοῦ διαφορετικοῦ ἐνδιαφέροντός μας ἐπὶ τῇ βάσει διαφορετικῶν ἀξιολογήσεων⁷⁶. Διὰ τοῦτο καὶ ἔχει ὅλον τὸ δικαίωμα καὶ δ ὕ ν α τ α ι ἔ κ ά σ τ η ἐξ αὐτῶν νὰ προβάλλῃ ἀξίωσιν ἰσχύος, ἐφ' ὅσον καὶ εἰς ὃν βαθμὸν τὰ στοιχεῖα συνθέσεως τῆς ἐπελέγησαν τῷ ὄντι ἀπὸ τὴν πραγματικότητα «πλήρη νοήματος ἐν τῇ ἰδιομορφίᾳ των» καὶ ἐνετάχθησαν εἰς ἐνιαίαν ἰδεατὴν εἰκόνα⁷⁷.

Συμφώνως μὲ τὰς ἀπόψεις αὐτὰς τοῦ Weber ἰδέα καὶ πραγματικότης οὐδέποτε συμπίπτουν. Τὰ γεγονότα δὲν ὀφείλουν τὴν ὑπαρξίν των εἰς τοὺς νόμους, οἱ νόμοι ἐξ ἄλλου δὲν εἶναι παρὰ ὄργανα κατανοήσεως τοῦ κόσμου, προωρισμένα σὺν τῇ προόδῳ τῆς γνώσεως νὰ ἐγκαταλειφθοῦν ὡς παρωχημένοι τρόποι ἐρμηνείας τῆς πραγματικότητος. Τὸ «ξεπέρασμα» τῶν νόμων συνιστᾷ ἀκριβῶς τὴν ἐπιστημονικὴν πρόοδον.

Ἡ προσωρινότης καὶ τὸ σχετικὸν τῶν γνώσεων ἀποκλείουν φυσικὰ καὶ τὴν ἰδέαν ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ γνῶσις τοῦ «πράγματος καθ' ἑαυτό», ἡ γνῶσις τῆς ἀληθοῦς οὐσίας τῶν ὄντων, ὀπισθεν τῶν φαινομένων. Καὶ ὁ ἰδεότυπος εἶναι μία ἔννοια, τὴν ὁποίαν ἐπενόησεν ὁ Weber κατ' ἀντίθεσιν καὶ πρὸς ὑποκατάστασιν τῆς ἐννοίας τῆς οὐσίας. Ἡ «οὐσία τοῦ χριστιανισμοῦ», ἡ «οὐσία τοῦ καπιταλισμοῦ», ὁ «ἀληθὴς σοσιαλισμὸς» κλπ. δὲν εἶναι παρὰ προϊόντα

75. WL, 191.

76. WL, 192.

77. WL, 192.

προτιμήσεως τοῦ ἱστορικοῦ, οἰκονομολόγου ἢ θεολόγου, ἐκφράσεις φορτισμένοι ἰδεολογικῶς καὶ μὴ ἔχουσαι θέσιν εἰς μίαν ἐπιστήμην. Τὴν ἐπιστήμην ὁ Weber ἀντιλαμβάνεται κατὰ καντιανὴν ἐπίδρασιν πάντοτε ὡς ἐμπειρικὴν.

Ποία εἶναι ὁμῶς ἡ ἀξία τῶν διανοητικῶν αὐτῶν κατασκευῶν διὰ τὴν ἐμπειρικὴν ἐπιστήμην τῆς κοινωνιολογίας; Διὰ τὸν πιστεύοντα ὅτι «ἡ γνῶσις τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος θὰ ὤφειλε ἢ θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι ‘ἀπροϋπόθετος’ ἀπεικόνισις ‘ἀντικειμενικῶν’ γεγονόντων»⁷⁸ δὲν ὑφίστανται περιθώρια ἀναγνωρίσεως κάποιας ἀξίας εἰς τὰς ἰδεοτυπικὰς κατασκευάς. Οὐδεὶς ὁμῶς, κατὰ τὸν Weber, δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ παρόμοιόν τι. Μὲ τὴν ἀπροϋπόθετον περιγραφὴν ἢ μὲ τὴν ἀρχὴν *genus proximum differentia specifica* εἶναι ἀδύνατον νὰ καθορισθῇ τὸ περιεχόμενον ἔννοιῶν, ὡς π.χ. «ἀτομικισμός», «ἱμπεριαλισμός», «φεουδαρχία», «μερικαντισμός», «καπιταλισμός», «σοσιαλισμός» κ.τ.λ. Οὔτε πάλιν διὰ τῆς ἀναζητήσεως ὅλων τῶν κοινῶν στοιχείων, τὰ ὅποια ἀπαντῶνται εἰς τοὺς ἔλληνας, εἶναι δυνατὸν νὰ ὀρίσωμεν τὴν ἔννοιαν «Ἕλληνη»⁷⁹. Εἰς τὴν πραγματικότητα πάντοτε περιγράφομεν ὅ,τι μᾶς φαίνεται ἐνδιαφέρον ἢ χαρακτηριστικόν, δηλαδὴ «συλλιζόμεν» τὰς ἱστορικὰς ἐννοίας. Ὅσοι ὁμῶς ἐν πάσει περιπτώσει κατ’ ἐπίδρασιν νατουραλιστικῶν ἀντιλήψεων νομίζουσι ὅτι δύναται νὰ προχωρήσῃ κατὰ τὴν μέθοδον αὐτὴν τῆς κλασσικῆς λογικῆς, ἐλπίζοντες μάλιστα ὅτι μὲ τὰς θεωρητικὰς ἐννοιολογικὰς κατασκευὰς τῶν ἀποτυπῶν καὶ τὸ «γνήσιον» περιεχόμενον καὶ τὴν «οὐσίαν» τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος, αὐτοὶ συγχέουσι θεωρίαν καὶ ἱστορίαν.

Πιθανῶς ὁμῶς νὰ διατυπωθοῦν ἐπιφυλάξεις καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς, ἐκεῖνων, οἱ ὅποιοι κατ’ ἀρχὴν ἀναγνωρίζουσι, ὅτι τίποτε εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν ὑφίσταται ἀπηλλαγμένον προϋποθέσεων, ἀκόμη δὲ καὶ τὸ ἀπλόστερον καὶ πλέον ἀσήμαντον γεγονός ἀποκτᾷ ἐπιστημονικὸν «νόημα» μόνον ἐν ἀναφορᾷ πρὸς κάποιαν «σημασίαν» καὶ ἄρα ἐν συσχετισμῷ πρὸς «ἀξιολογικὰς ἰδέας». Δὲν ἀποκλείεται καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς νὰ ὑπάρξῃ τάσις ἀμφισβητήσεως τῶν ἰδεοτύπων καὶ θεωρήσεως τῆς χρησιμοποιήσεως «οὐτοπιῶν» διὰ τὴν κατανόησιν τῶν ἱστορικῶν πραγματικοτήτων ὡς ἐγχειρήματος λίαν παρακεκινδυνευμένου. Εἶναι πράγματι αὐτὴ ἡ «οὐτοπικὴ ἐκλογίκευσις» ἀξιόπιστος καὶ ὑπάρχει διασφαλιστικὸν κριτήριον, ἱκανὸν νὰ μᾶς προφυλάξῃ ἀπὸ τὸν κίνδυνον νὰ παρασυρθῶμεν εἰς «παίγνια ἰδεῶν», ἀντὶ νὰ σχηματίζωμεν γονίμους ἐπιστημονικὰς ἰδέας;

Διὰ τὸν Weber τὸ κριτήριον τοῦτο ὑπάρχει. Δὲν εἶναι ὁμῶς δεδομένον κατὰ τὴν διαδικασίαν τῆς ἐννοιακατασκευῆς. Δὲν εἶναι *a priori*, ἀλλ’ *a*

78. WL, 192.

79. WL, 192.

posteriori γνώσις: «εἶναι τὸ κριτήριον τῆς ἀποτελεσματικότητος διὰ τὴν γνώσιν συγκεκριμένων πολιτιστικῶν φαινομένων εἰς τὰς συναρτήσεις των, τοὺς αἰτιώδεις προσδιορισμούς των καὶ τὴν σημασίαν των»⁸⁰. Ἀσφαλῶς δὲν γνωρίζομεν τὴν «οὐσίαν», τὴν «ψυχὴν» τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἡ γνώσις αὕτη θὰ ἦτο μία μεταφυσικὴ αὐταπάτη, μιὰ ιδεολογικὴ προκατάληψις, ἡ ὁποία θὰ ἐδί-
δε τέρμα εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀναζήτησιν, πρὶν ἢ αὕτη ἀρχίσῃ. Γνωρίζομεν ὅμως ἀρκετοὺς ιδεοτύπους τοῦ καπιταλισμοῦ, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων δυνά-
μεθα νὰ κατανοήσωμεν αὐτὸν π.χ. ὡς κερδοσκοπικὸν οἰκονομικὸν σύστημα (ἀτομικοῦ κέρδους), εἴτε ὡς λογικοκρατουμένην οἰκονομίαν, ἡ ὁποία ἐπιφέρει χωρισμὸν οἰκογενείας καὶ οἰκονομίας καὶ προσανατολίζεται πρὸς καταναλω-
τικὰς ἀγορὰς κλπ. Οἱ ιδεότυποι αὗτοι δὲν ἐκφράζουσι τὴν οὐσίαν τοῦ καπιτα-
λισμοῦ, διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δὲν εἶναι καὶ ὁ τελικὸς στόχος τῆς γνωστικῆς ἐν-
εργείας μας, ἀλλὰ τὰ μ ἔ σ α τῆς γνώσεως. Τὰ μέσα ὅμως, καὶ ἐπομένως καὶ οἱ ιδεότυποι, δὲν δύνανται νὰ εἶναι μῆτε ὀρθά, μῆτε ἐσφαλμένα, εἶναι περισσό-
τερον ἢ ὀλιγώτερον π ρ ὀ σ φ ο ρ α, περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον κατάλληλα
γνωστικὰ ὄργανα. Ὁ ιδεότυπος δὲν ἀποτελεῖ ὀρθὸν ἢ ἐσφαλμένον, ἀλλὰ
περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον γ ὀ ν ι μ ο ν ὄρισμὸν.

Τὸ πρόσφορον τῶν ιδεοτύπων διαπιστοῦται μεταξὺ ἄλλων καὶ ἐκ τοῦ
γεγονότος ὅτι ἡ ἐννοιολογικὴ αὕτη, ἐνῶ εἶναι γενικευτικὴ, συγχρόνως
διασώζει καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀτομικότητα. Εἶναι κατὰ τινὰ τρόπον μιὰ ἐννοια,
ἡ ὁποία συνθέτει ἱστορικὴν καὶ κοινωνιολογικὴν γνώσιν. Ἡ γενικότης της,
δὲν εἶναι ἀπλῆ συγκέντρωσις τῶν ἐκ πρώτης ὄψεως κοινῶν εἰς τὰ «ἀντίτυπα»
χαρακτηριστικῶν στοιχείων, δὲν εἶναι γενικὴ ἰδέα θετικιστικῆς λογικῆς, δὲν
ἐκφράζει ὅ, τι συνδέει, ἀλλ' ὅ, τι ἐξ ατομικεύει. Τὴν
ιδιοτυπίαν ἐνδιαφέρεται νὰ ἐκφράσῃ ὁ ιδεότυπος καὶ ὄχι τὰ στατιστικῶς τυ-
χνότερα χαρακτηριστικά.

Ἐν συνεχείᾳ μᾶς προφυλάσσει ὁ ιδεότυπος, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἀπὸ τὴν
ἐπικίνδυνον σύγχυσιν θεωρίας καὶ πραγματικότητος, ἡ ὁποία εἶναι εὐκόλος,
καθ' ὅσον καὶ αἱ ἰδέαι καὶ τὰ ιδεώδη ἀποτελοῦν πραγματικότητος, αἱ
ὁποῖαι μὲ τὴν σειρὰν των δύνανται νὰ διαπιστωθοῦν ιδεοτυπικῶς. Χρησι-
μοποιοῦντες τὸν ιδεότυπον «φιλελευθερισμός» δυνάμεθα νὰ ἐννοῶμεν δύο τινα
ἢ τὸ πολιτικὸν σύστημα ἢ τὴν στάσιν τῶν φιλελευθέρων. Οἱ φιλελεύθεροι
ἔχουσι καὶ ὠρισμένας ἰδέας, ὠρισμένα ἰδεώδη καὶ ἀντιλήψεις. Εἶναι δὲ λίαν
σημαντικὸν νὰ γίνεταί διάκρισις μεταξὺ τοῦ ἰδιοῦ μας ιδεοτύπου καὶ τῶν
ιδεωδῶν, τὰ ὁποῖα ἐκυκλοφοροῦν εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν φιλελευθέρων: «τὰ δύο
ταῦτα πράγματα εἶναι κατ' αὐτονόητον τρόπον θεμελιωδῶς διάφορα μεταξὺ
των»⁸¹. Αἱ ἰδέαι αὗται, αἱ ὁποῖαι κυκλοφοροῦν εἰς τὰς κεφαλὰς ἀκαθορίστου

80. WL, 193.

81. WL, 196. Γρηγορογιάννη, Α., ξ.ξ., σελ. 62.

καὶ μεταβαλλομένου ἀριθμοῦ ἀνθρώπων καὶ αἱ ὁποῖαι ἐπέδρασαν βαθέως ἐπὶ τῆς συμπεριφορᾶς αὐτῶν, δύνανται ἐπίσης νὰ συλληφθοῦν μετὰ τὴν μορφήν ἰδεατοῦ τύπου⁸².

Ἀντιστοίχως ὀφείλομεν κατὰ τὴν ἔρευναν μιᾶς νομικῆς πραγματικότητος νὰ διακρίνωμεν μεταξὺ τοῦ νοήματος καὶ τῆς σημασίας, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς ἀποδίδομεν εἰς ἕνα νόμον, καὶ τῆς σημασίας τὴν ὁποίαν ἀπέδιδον εἰς αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ἔζων ὑπὸ τὸ καθεστῶς τοῦ νόμου αὐτοῦ ἢ οἱ δικασταί, οἱ ὅποιοι τὸν ἠρμήνευον. Τὸν κοινωνιολόγον ἐνδιαφέρει ὁ νόμος ὡς κανὼν προσδιοριστικὸς — μετὰ μέγαν βαθμὸν πιθανότητος — τῆς συμπεριφορᾶς, διὰ τοῦτο καὶ διαστέλλει μετὰ σχολαστικότητος μεταξὺ τοῦ νόμου καὶ τοῦ νόμου factum.

Βεβαίως καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἰσχύει ὅτι «εἶναι ἐκάστοτε ἄκρως διάφορος ἡ λογικὴ διάρθρωσις τοῦ συστήματος τῶν ἐννοιῶν, εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ὁποίου τοποθετοῦμεν τιαύτας «ιδέας», καὶ ἡ σχέσις των πρὸς ὅ,τι εἶναι ἀμέσως δεδομένον ἀπὸ τὴν ἐμπειρικὴν πραγματικότητα»⁸³. Μετὰ τὰς ἰδεοτυπικὰς παραστάσεις τοῦ εἶδους αὐτοῦ ὑφίσταται πάντοτε ὁ κίνδυνος νὰ μεταβῶμεν ἀπὸ τοῦ λογικοῦ εἰς τὸ πρακτικὸν ἐπίπεδον. Ὁ Χριστιανισμὸς τοῦ Μεσαίωτος π.χ. (ἰδὲ ὑποσημείωσιν 82) δὲν εἶναι μόνον ἰδεοτυπος, ἀλλὰ καὶ ὑποδειγματικὸς τύπος, ὁ ὁποῖος περιέχει ὅ,τι ὁ Χριστιανισμὸς θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποτελῇ κατὰ τὴν ἄποψιν τοῦ ἐρευνητοῦ, ὅ,τι δηλαδὴ κατ' αὐτὸν εἶναι τὸ χριστιανικῶς οὐσιῶδες, ἐπειδὴ ἐκπροσωπεῖ μίαν μόνιμον ἀξίαν⁸⁴. Ὅταν ὅμως, συνειδητῶς ἢ ἀσυνειδητῶς, συμβῆ τοῦτο, τότε περιλαμβάνονται εἰς τὰς παραστάσεις ἰδεῶδη,

82. Ὁ Weber λαμβάνει ὡς παράδειγμα τὴν ἐξεκόνισιν τῶν στοιχείων ἐκείνων τοῦ πνευματικοῦ βίου, τὰ ὁποῖα ἤσκησαν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων τοῦ Μεσαίωτος βαθυτάτην ἐπίδρασιν καὶ τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύναντο νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς «χριστιανισμός». Γράφει (WL, 197 μτφρ. Γρηγορογιάννη, ἐ.ἀ., σελ. 63). «Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ παρουσιάζουν ἐν χάος ἀπὸ διαφοροποιημένας ἄνευ τέλους καὶ ἐξόχως ἀντινομικὰς συναρτήσεις σκέψεων καὶ αἰσθημάτων. Ἐν τούτοις ἡ ἐκκλησία τοῦ Μεσαίωτος κατάρθωσε νὰ διατηρήσῃ ἀσφαλῶς καὶ εἰς ἰδιαιτέρας ὑψηλὸν βαθμὸν τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τῶν ἠθῶν. Τότε ὅμως προκύπτει τὸ ἐρώτημα: πῶς ἀπὸ αὐτὸ τὸ χάος ἐξάγεται ὁ «χριστιανισμός» τοῦ μεσαίωτος, δοθέντος ὅτι εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἐργασθῶμεν ἐξακολουθητικῶς μετὰ αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, ὡς ἐὰν ἦτο σαφῶς θεμελιωμένη; Ἦτοι, εἰς τί συνίσταται τὸ «χριστιανικόν», τὸ ὁποῖον ἀνευρίσκομεν εἰς τοὺς θεσμοὺς τοῦ Μεσαίωτος; Θέτοντες ὅμως τὸ ἐν λόγω ἐρώτημα διαπιστοῦμεν ἀμέσως, ὅτι καὶ ἐνταῦθα εἰς ἐκάστην εἰδικὴν περίπτωσιν ἐχρησιμοποίησαμεν μίαν καθαρὰν διανοητικὴν εἰκόνα, δημιουργηθεῖσαν ὑφ' ἡμῶν. Ὑπῆρξεν ἐν σύνολον ἄρθρον πίστεως, κανόνων τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, ἠθικῶν κανόνων, ἀξιομάτων τῆς ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς καὶ ἀναριθμητῶν ἄλλων εἰδικῶν σχέσεων, τὸ ὁποῖον σύνολον συνεδέσαμεν ἡμεῖς μετὰ μίαν «ιδεάν». Τοῦτο ἀπέτελεσε μίαν σύνθεσιν, τὴν ὁποίαν θὰ ἦτο ἐντελῶς ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχωμεν ἄνευ ἀντιφάσεων, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ εἴχομεν χρησιμοποίησιν ἰδεοτυπικῶν ἐννοιῶν».

83. WL, 197 ἐξ. Γρηγορογιάννη, Α., ἐ.ἀ., σελ. 63.

84. Πρβλ. ἐ.ἀ. Γρηγορογιάννη, Α., ἐ.ἀ., σελ. 64.

εἰς τὰ ὅποια ὁ θεωρητικὸς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἀναφέρεται ἀξιολογικῶς. Τὸ ἔδαφος τῆς ἐμπειρικῆς ἐπιστήμης ἔχει ἐγκαταλειφθῆ καὶ εὐρισκόμεθα πλέον ἐνώπιον προσωπικῆς διακηρύξεως πίστεως καὶ ὄχι ἰδεοτυπικῆς κατασκευῆς. Τοιαῦται συγχύσεις δὲν εἶναι σπάνιαι εἰς τὰς ἱστορικὰς ἐργασίας, διὰ τοῦτο καὶ πρέπει διαρκῶς νὰ ὑπεθυμίζηται εἰς τὸν ἐπιστήμονα τὸ στοιχειῶδες καθήκον τοῦ ἐπιστημονικοῦ αὐτοελέγχου. Μοναδικὸν μέσον ἀποφυγῆς τῆς συγχύσεως κατὰ τὸν Weber εἶναι «ἢ αὐστηρὰ διάκρισις μεταξύ ἀφ' ἑνὸς τῆς λογικῶς συγκριτικῆς ἀναγωγῆς τῆς πραγματικότητος εἰς ἰδεατοὺς τύπους μὲ τὴν λογικὴν τῶν ἔννοιαν καὶ ἀφ' ἑτέρου ἢ ἀξιολογικὴ κρίσις τῆς πραγματικότητος βάσει ἰδεωδῶν»⁸⁵.

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαντλήσωμεν ἐνταῦθα τὸ θέμα τῶν ἰδεοτύπων. Πολὺ περισσότερον δὲν προσφέρεται ὁ χῶρος διὰ μίαν ἐξέτασιν τῶν ἀντιρρήσεων, αἱ ὅποιαι κατὰ καιροὺς διευπλώθησαν, ἢ τῶν παρανοήσεων, αἱ ὅποιαι συχνάκις συνέβησαν. Μιὰ ἐκτίμησις τῆς σημασίας τῶν διὰ τὴν ἐπιστήμην ἀπαιτεῖ εἰδικὴν ἐργασίαν, ἢ ὅποια ἐκφεύγει τῶν ὀρίων μιᾶς εἰσαγωγῆς⁸⁶. Ὅτι κατὰ τὴν διαδικασίαν αὐτὴν ὅμως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λησμονῆται εἶναι τοῦτο: ὅτι ὁ Weber δὲν ἀντελήφθη τοὺς ἰδεοτύπους τοῦ ὡς αἰώνιου κύρους κατασκευάσας. Πιστεύει ἀκραδάντως ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἐργάζεται πάντοτε μὲ τὸ ἀπόθεμα τῶν ἐννοιῶν τοῦ καιροῦ της. Τοῦτο σημαίνει ὅτι καὶ «ὁ σχηματισμὸς τῶν ἐννοιῶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν τοποθέτησιν τῶν προβλημάτων», ἢ δὲ τοποθέτησις τῶν προβλημάτων «μεταλλάσσεται ἀπὸ κοινοῦ μὲ αὐτὸ τοῦτο τὸ περιεχόμενον τοῦ πολιτισμοῦ». Μὲ ἄλλας λέξεις: αἱ ἐννοιολογικαὶ συνθέσεις εἶναι πρόσκαιροι, εἶναι δὲ δεῖγμα προόδου τῆς ἐπιστήμης ἢ ὑπέρβασις τῶν ἰδεοτυπικῶν κατασκευῶν, τῶν διανοητικῶν τούτων μέσων πνευματικῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῶν ἐμπειρικῶν δεδομένων, ἐνῶ θὰ ἀπετέλει σχολαστικὴν γνωσιολογίαν ἢ θεώρησιν τῶν ὡς συστήματος ἐννοιῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου θὰ ἠδύνατο νὰ προκύψῃ εἰς τὸ ἀπώτερον μέλλον μία ὠλοκληρωμένη συναγωγικὴ ἐπιστήμη ἀπεικονίσεως τῆς πραγματικότητος.

(Συνεχίζεται)

85. WL, 200. Γρηγορογιάννη Α., ἔ.δ., σελ. 65.

86. Ἐλπίζομεν ὅτι λίαν συντόμως θὰ δοθῇ εἰς τὴν δημοσιότητα ἐργασία μας, διαπραγματευομένη εἰδικῶς τοὺς ἰδεοτύπους τοῦ Weber.